

Pauruusoono aa yanaa aavaa Rooma varuuyani reeravai

Pauruusoono aa yanaa aavaa Roomaayani reeravai. Ivo ari iyasi kuanaraivaara iya kiasa mminai innara teeraikio ivo iyasi vioo Anutuugaara nuunaira aataruuvaa Roomaivaki iinaraivaara aa yanaa aavaa fafaara reeravai. Pauruusaa yaata utiraivo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Rooma varuuya tasipama kiisa sui varioo mmoori iinaraivaara yaata utiravai. Ivo itaama iya tasipama mmoori iino inna aataruuvo kooyaa vaino yoosinna Sipaniaa kuanaraivaara ivo aa yanaa aavaa reeravai.

Pauruuso aa yanaa aavaa roo ivo ari Yisuunnara kutaavaivee tuu aataruuvaaraata ivo arinaima ausa hanigieera aataruuvaa too rikioovaaraatama ari mmoori uuvaaraatama iya kiasa mmiravai.

¹ Na Pauruusoono Yisuu Kirisiinna mmoori-ivaa varau vaidivoono aa yanaa aavaa kiauko Teretiivaano ngiini fafaarainoo. Na kua varee nuaira aposoroo vaidivai variauvaara Anutuugo ni maavee tiravai. Ari mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaiveeraivaara ni mmataama kieeravai.

² Ii mmayaaya yoketaa ivaa Anutuugo nnaaru kua kiasa teerama kioovaa forofetaiya kiasa mmuduu rikiada ari yanaivau fafaara reeravai.

³ Ii mmayaaya yoketaa ivo ari Mmaapu ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara tira mmayaayavai. Mmatayaa diaa gioonnaivoono inna mmata

kiooduu ivo vaidivai varuuvoono Davuitiinna oyaivakidiri diiteeravai.

⁴Varia roo ngioo ngioo nnuduu rikiada ruputu kiooduu putuduu Anutuuqo ari yaagueeqa ari vookarauvaa inna mmuduu diiteeravoonora tuoo ivo yaagueeqama Anutuuqaa Mmaapu tuanaavai varuuvo kooyaa vairavai. Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo innaki vauvaara ivo Anutuuqaa Mmaapu tuanaavai varuuvo kooyaa vairavai.

⁵Yisuuva putuuvakidiri kava diitoovaara Anutuuqo kati niyara yoketaama yaata utuoo ari kuaivaa varee nookianeera vaidivai ni mmataama kieeravai. Na innaroo tiee mmoori varee variee mmuakiaa gioonna kiaapu vo yoosinna vo yoosinna variaya mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mminai Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada inna mmooriivaa varaateeraivaara ivo ni mmataama kieeravai.

⁶Ngia Rooma variayaatama na mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii minai ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variateeraivaara vaa Anutuuqo ngii maavee tiravaivee.

⁷Ngia inna gioonna kiaapuya variateeraivaara ivo ngii maavee tioo ngiiyara mmuduuya ruoo varinoo. Ngia Rooma itaama hara kiada variayara na yaata utuee kiauuko aa yanaa aavaa Teretiva ngiini fafaarainoo.

Ti Napoova Anutuuqoota Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Pauruuso yaaku varoo kua yoketaivaa tiravai

⁸ Na toosa hara kiasa kuaivaa ataama ngii giasa ngii minaravee. Ngia Yisuunnara kutaavaivee ki-aivaara gioonna kiasapu mmuakiasa yoosinnaiyauvaki variaya ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida variaanoo. Itaama vaikiai na mmuakiasa ngiiyara kua yoketaivaa Yisuu Kirisiinna kiasa mmiauko ivo Anutuuqaa kiasa mmiivai.

⁹ Na ni mmamma mmuyai mmuakiasavai Anutuuqaa mmiee inna mmooriivaa yaagueeqama varee inna Mmaapuuvaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiasapuuya kiasa mmiee variaanoo. Anutuuqoono na itaama iikiauva taivoono mmuakiasa suai na yaaku varau suaiyauvaki makemakee ngiiyara yaaku varauvaatama vaa arinaima too rikiaivai.

¹⁰ Ivo ee-oo tuoo aataruuvaa kooyaa ni vitainai rikiee na makee ngiisi aikiooma kuanaraivaara innaata kua tiee yaaku varaunoo.

¹¹ Mmannasaivo kua voovai ni giasa ni miivaa na ngii giasa ngii minai ngia yaagueeqama variateeraivaara na ngii taanaree kiasa iikiaunoo.

¹² Na itaa kua kiauva oyaivo ataama vainoo. Na Yisuunnara kutaavaivee kiauvaara ngiita ngii giasa ngii minai rikiada ngia Yisuunnara kutaavaivee kiauvaara niita ni giasa ni mikiai ta yaagueeqama variaaravai.

¹³ Ni seenayaso, aa kua aavaa arinaima rikiaatee. Na airineetu ngiisi kuanaree kiasa iikiauko hama ni aataru na kuanaravootaikio mmoori vooyauvoono ni suvuaikiai hama na kuauvai. Vaidiia ngiari yeenna iiraiyauvo apuukiai rasukuaivaa roosiima vaa na ngiari voopinnaa vooya mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiaaduu

arinaima rikieeravai. Ngia voopinnaa vooya ngieetama arinaima rikiaateeraivaara na ngi-
iisi kuanaree kiaa iikiauko hama ni aataruu-
vootainoo.

¹⁴ Anutuugo ni mmataama kioovaara na
mmuakiaaya kiaa mminara mmooriivo vainoo.
Ereengaa kuaivaa tiraiyaata ngiari vo kua vo
kuaiyauvaa tiraiyaatama tinni vaiyaata yaata
duunaiyaatama na iya kiaa mminaraivo inna ni
mmoorivai.

¹⁵ Ivaaraina ngia Rooma variayaatama
mmayaaya yoketaivaa na ngiita ngii giaa ngii
minaraivaara ni iikiatainoo.

Mmayaaya yoketaivo inna Anutuuqaa yaagueeqa tuanaavai

¹⁶ Itaama vaikio mmayaaya yoketaivaara hama
ni mmamma maisainoo. Ii mmayaaya yoketaa
ivo inna Anutuuqaa mmayaaya yoketaa yaaguee-
qavai. Ii mmayaaya yaagueeqa ivaadiri gioonna
kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiya Anutu-
ugo vitoo yoketaivau yapaivai. Tauraa ivo Yu-
tayaiyannaadee vitoo yoketaivau yapa kioo nnaa-
giai ngiari voopinnaivaatama vitoo mmuai yoke-
taivau yapaivai.

¹⁷ Anutuugo tinai rikiada gioonna kiaapuuya
inna avuuvau safuuma variaaravai. Ii aataru
ivaa Yisuunna mmayaaya yoketaivoono kooyaa
ti vitaivai. Gioonna kiaapuuya toosa hareera
suaivaki Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada sa-
fuuma varia rada vidada mmannammanna ku-
taavaivee kiaa kiada variaavai. Ivaara Anu-
tuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna

kiaapu voovoono Anutuuqaa kutaavaivee ki-
aivoono fai inna avuuvau safuuma varioo tupatu-
paa variraivaa varaanaravaivee. Kua fafaaraivo
itaa kua tiivai.

*Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmooka hani-
gia mmiaavai*

¹⁸ Vaa ta taunnavai. Gioonna kiaapu mmuaki-
aaya hama innara mmuduuya riraida mmin-
namminnaa maisaiyauvaa vareeraiyara Anutu-
uqo ngiau aapu variivoono iyara inna nnan-
nataikio irisai maisaiyauvaa iya mmiivo kooyaa
vainoo. Iya maisama iikiaa aataruuvoono Anutu-
uqaa aataru kutaivaa uuda raivai.

¹⁹ Anutuuqaa aataruuvo kooyaa vaivaa vaa iya
teeda rikiadaata maisama variaivaara Anutuuqo
irisai maisaiyauvaa iya mmiivai. Anutuuqo ari-
inoo ari aataruuvaa kooyaa iya vitaivaivee.

²⁰ Ivo ngiau mmataivaa uu suaivakidiri
vakia roo ngioo ngioo aanna makee ta
variaunna suaivakiaatama ivo hataumaki
varuu aataru taaravaitana kooyaa vaivai. Ivo
tupatupaa yaagueeqama variraivo kooyaa
vaikio ivo ari vookarai Anutuuqo tuanaavai
variivootama kooyaa vaivai. Ivo mmuakiaa
mminnamminnaiyauvaa uuyauvaa gioonna
kiaapuuya taavo ivo hataumaki varuu aataru
taaravaitana kooyaa vaivai. Vaa kooyaa
vaivaara hama yopeema gioonna kiaapuuya
ruvuakavaakai kua tida kiaara: Hama ta teeda
rikiannavaivee, kiaravai.

²¹ Anutuuqo variivaa vaa iya teeda rikiadaata
hama innara kiaanoo: Inna Anutuuqovee, kiaa
kiada inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada

hama innara yoketaavee kiaavai. Hama itaa tiraida ngiari yaata vuatinniyauvunudiri iya sabi kua sabi kua tida varida variaavo iya aakiaiyouvo mmanna tuanaa upisiyauvai vaivai.

²² Iya ngiariiyara ta tinni yoketaayavee kaiya unnakua kiaa kiada yaata duunaya variaavai.

²³ Anutuugo tupatupaa variivaa hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiraida pikiada mmatayaa diaa mminnaiyauvaa mmannammannaiyauvaa iima kiada iyauvaa nnaasu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaavai. Ii mminnaa iyauvaa vaidiyya roosiima iima kiada vasingaammaiya roosiima iima kiada yanayapaiyauvaatama roosiima iikiaavai.

²⁴ Vaidiyya itaama kumimakaida yaata duunaya variaivaara Anutuugo iya pikioo tinoo: Inna aikioo, ngiingii miaraavai. Iikiatee. Anutuugo itaa kua tikiai ngiari ausa tinniyauvaki vai aataru maisaiyauvaa iya iikiata iikiataiyauvaa iikiaavai. Iida varida vaidiyya ngiari mmamma ngiari mmammaiyauvaa ngiari tasipa ngiari tasi-pama iikiaa aataruuyauvo inna mmamma maisai aataruyauvai iikiaavai.

²⁵ Iya Anutuugo varii aataruuvaa kutaavee tira aataruuvaa pikiada unnakua tira aataruuvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaivaara iya itaama iikiaavai. Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai ii nakaarivaa hama iya inna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmirama kiada ivo iima kiai mminnaiyauvaa nnaasu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida iqii mminnaa iyauvaara mmoori varaavai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara kua yoketaivaa

tupatupaa kjaaravaivee. Kua kutaa.

²⁶ Vaidiyya koonnama itaama varida iikiaivaara Anutuugo iya pikiaikiai iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataira aataruuyauvaa iikiyaiyauvo inna mmamma maisai aataruyauvai iikiaavai. Mo gioonnaiya ngiari vaidiyya tasipeera aataruuvaa pikiada ngiari tasipa ngiari tasipama nookiaavai.

²⁷ Mmuaikaraama vaidiyya ngiari gioonnaiya tasipeera aataruuvaa pikiada ngiari tasipa ngiari tasipakiaaraivaara iya ausaiyauvo yoketaikiai ngiari tasipa ngiari tasipama nookiaavai. Iya itaama mmamma maisai aataruuyauvaa iida koonnama variaivaara irisai maisaiyauvo safuuma ngiariiki vaiyauvaa varaavai.

²⁸ Ivaaraida itaama iikiaa gionna kiaapuuya hama Anutuugaara yaata utida kutaavaivee ki-aivaara ivo iya pikiaikiai ngiari yaata vuatinniyauvunudiri yaata utida maisamaisai aataru ari vookaraiyauvaa iida varida hama iya iikiataama kiadaata iikiaavai.

²⁹ Iya itaama iikiaivo maisamaisaira aataru mmuakiaayauvai iya aakiaiayuvaki suvuaivai. Iya koonnama varida iya ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa taavo iya varaata varaataikiai varida ngiari seenaiyara nniki tomedaida maisai mmooriivaa iya iikiaaraivaara yaata utuaavai. Yaata utida ngiari seenaiyara kiaanoo: Ngia ti yaataraiivaara ti nnannatainoo, kiaa kiada varida iya rupertuaani putuaa aataruuvaa iida ngiari rapu ngiari rapuuda varida ngiari seenaiya unnakua unnakua kiaavai. Iya hama ngiari seenaiyara mmuduuya riraida unnakua unnakuaiyau-

vaa reeti kia reeri kiaama rada nookiaavai. Iya ngiari seenaiyara murumuru tida

³⁰ iyayaadiri koonnama yaata utida unnakuaivaa tida hama Anutuugaara mmuduuya riraida tinni yaagueeqaiya varida ngiariiyara mannaka tida airi airi maisamaisai aataruuyauvaara yaata utida varida ngiari kaano kooya avaiyauvaa hatokada yaataraavai.

³¹ Iya yaata duunaya varida ngiari mmoori-iyauvo vaikiainnaata teeda rikiada pikiaavai. Hama iya ngiari seenaiyara mmuduuya rida hama iyara tuqinneerama kiada pikiada suvikar-avee kiaavai.

³² Gioonna kiaapuuya itaama variyaiyara Anutuugaa kua aataruuvoono vainno iyara tinoo: Fai itaama variyaiya inna iya irisaivoonno putu-aaraivo vainoo, tiivaa vaa iya rikiaavai. Riki-adaata ngiari iikiaa aataru maisaiyauvaa iida varida ngiari seenaiya mmuai aataruuyauvaa iikiaiyyara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai.

2

Anutuugo gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapaanaravai

¹ A dee gioonna kiaapuvoono a yaata utuee i seenaivaaki kua pinaivaa yapaannanee? Hama i kuaatainoo. A innaki kua pinaivaa yapaannano mo a ivo iineema mmuaikaraama eeta iikianaivo aiki vainoo. Mo eenoo itaama iikianaivaara kua pinaivaa aiki yapaannano.

² Vaa ta rikiaunnvai. Gioonna kiaapuuya ii maisamaisai aataru iyauvaa iikiaiyya Anutuugo

kua pinaivaa iyaki yapa kioo ngiari irisai maisaiyauvaa safuuma ngiari mminaraivo inna ivo safu tuanaavai.

³ Ni seena-o, iya iikiaa aataruuyauvaara a kua pinaivaa iyaki yapaannaikua mo eeta itaama iikiannavai. Mo a yaata utuee kiannanoo: Anutuuo kua pinaivakidiri irisai maisaiyauvaa mmira suaivaki fai na aikiooma yaataraanaravaivee, kiannanee?

⁴ Mo Anutuuoqo iiyara pinaama tuqinnoo hokoba suai i haitatuunno varioo i mminnamminnaa maisaiyauvaa toonnaata aiyara faannainno varinoo. A ivaa tee rikieennaatainna nniki rakammuannanee? Mo hama a rikiaannanee? Anutuuoqo i tinai a ai ausaivaa hanigiee ai mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaaneera ivo iiyara tuqinnoo haitatuunno varinoo.

⁵ Ivo itaama i iikio i tinniivo yaagueeqaikio hama a i hanigia variatainoo. Ivaarainna eenoo ai mmaara irisai maisaiyauvainna iikiannanoo. Iima ree viee viee vino suai nnaagiai Anutuuoqo i mminnamminnaa maisaiyauvaara inna nnannateeno ivo safuuma ti yaparainara suaivo fai kooyaa nnino irisai maisaivo pinaavai aiki vainaravai.

⁶ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari iikiaa aataruuyauvaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai Anutuuoqo safuuma ngiari mminaravai.

⁷ Vooyaano mmoori yoketaivaa iya pirisaikiainnaata mmannammanna yaagueeqama iida varida Anutuuoqaa yoosinna yoketaivaki tupatupaa varikio ivo iyara kua yoketaivaa tinaraivaara

yaata utida mmoori varada variaavai. Anutuugo itaama iikiaiya tupatupaa variraivaa mminaravai.

⁸Vooyaano ngiariiyara nnaasu yaata utida safuuma varira aataruuvaa oogo kaa kiada maisa aataruuvau nnaasu nookiaavai. Itaama iikiaiya Anutuugaa pinaama nnannateeno rikioo irisai maisaiyauvaa iya mminaravai.

⁹Mmuakiaaya maisa aataruuvaa iikiaiya fai mmamma nniitareeraiyauvaa varada ausa mmuaarareera tasipama variaaravai. Fai Yutayaiyannaadee itaama varikiai ngiari voopinnaiyaatama mmuaikaraama itaama variaaravai.

¹⁰Mmuakiaaya yoketaa aataruuvaa iikiaiya fai Anutuugo ari vookaraama variraivaa iya mmioo ngiari nnutuuyauvaa ngiau aapu yapa kioo ausa nuufaivaatama iya mminaravai. Fai ivo Yutayaiyannaadee itaama mmioo ngiari voopinnaiyaatama mminaravai.

¹¹Anutuugo itaama iyara iinno mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmuaikaraama safuuma irisaiyauvaa iya mminaravai.

¹²Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kaa mmuuvaa hama ngiari voopinnaiya rikida varaavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hama iya rikieerama kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaara ikia aakiaivaki kuaaravai. Yutayaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa varaavai. Iya varada rikidaata mminnamminnaa maisaiyauvaa varada rikikio mmaanna tuu kuaivaudiri fai Anutuugo iya yaparainno irisaiyauvaa iya mminaravai.

¹³ Itaama vaikiyai rikiada Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa mmaanna yaata nnaasu rikieeraiya hama inna avuuvau safuuma variaaravai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa arinaima rikiada iikiyaiya fai inna avuuvau safuuma variaaravai.

¹⁴ Ngiari voopinnaa vooyaano hama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa varada rikieerama kiada ivaki vai kua mmaanna oyaivaa kati ngiari yaata tinniiyauvunudiri rikiada iikiaavo ngiari mmaanna tira kua yoketaiyauvo vaivai. Hama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa rikiaa vooyaano itaama iikiaavai.

¹⁵ Iya itaama iida varida Anutuuqaa mmaanna tuu kua oyaivo ngiari yaata tinniiyauvunu vaivaa gioonna kiaapuuya kooyaa vitaakiaavai. Ngiari yaata utiraiyauvoono airi airi yaata utuoo vo suai tinoo: Na yoketaama iikiaunoo, kiaa kioo vo suai tinoo: Na maisama iikiaunoo, tiivai. Ngiari yaata utiraiyauvoono itaa kua tikiyai iya Anutuuqaa mmaanna tuu kua oyaivo ngiari yaata tinniiyauvunu kutaa vaivaa kooyaa vitaakiaavai.

¹⁶ Ii kua iyauvaa fai yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapeera suaivaki Yisuu Kirisiinna tino too gioonna kiaapuuya ngiari yaata tinniiyauvaki hatauma iikiaa aataruuyauvaara iya yaparainaravai. Na mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiauvaki ii kua iyauvo vaivai.

Yutayaiya hama Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa arinaima rikieeravai

¹⁷ Mo ngia Yutayaiya vaa Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa varaiya ngia ngiingiiyara kiaanoo: Ta Yutayaa vaidiyavee, kiaiya mo aanna ngia

dataamaida variaannee? Ngia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa puaisa utida ngiingiiyara kiaanoo: Ta aanna inna vaidiyavee, kiasa kiada ngiingii mannaka kiaanoo.

¹⁸ Anutuugo yaata utiivaugiataama ngiengie iikiaara aataru mmooriiyauvaa vaa ngiengieenoo teeda rikiaavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki safuuma vai kuaiyauvaa vaa ngiengieenoo iyauvaa iida arinaima teeda rikiaavai.

¹⁹ Gioonna kiasapu avura kiaiya nookiaaneema nnookiaiya ngia Yutayaiya iira aataruuyauvaa vitaakiaivaara ngia kiaanoo: Vaa ta aikiooma vita vitaakiaunnavaivee, kiasavai. Upisiivaki variayara ngia ngiingiiyara kiaanoo: Ta iya mmeekiaiyavee, kiasavai.

²⁰ Kumimakama variayara ngia kiaanoo: Teenoo iya safuukiaaraiya ta variaunnaanoo, kiasavai. Nnaakaraiya variaaneema variayara ngia kiaanoo: Ta iya vitaira vaidiyavee, kiasavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa ngia rikiada kiaanoo: Vaa ta kua kutaivaata mmuakiasa kuavai oyaivaatama arinaima rikiaunnaanoo, kiasavai.

²¹ A Yutayaakua a vooya vitaakiannaneema mo aaniira hama eeta arinaima rikiee iikiannanee? Mo a yaagueeqama gioonna kiasapuuya kiasa mmiee kiannanoo: Sa ai seenaiya mminnaiyauvaa mmuara varaanee, kiannaivo mo eeta mmuara varaannanee?

²² Mo a kiannanoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikianee, kiannaivo mo eeta sabi mmuara haannanee? Mo gioonna kiasapuuya kumina mminnaiyauvaara Anutuugovee kiasa kiada

ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiaa aataruuvaara a ooqoo kiannavai. Mo a iyauvaa yapa kiaa nnauvaki viee mminnaiyauvaa mmuara varaannanee?

²³ Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaara a aiyara mannaka tiee kiannano: Vaa na varauvaivee, kiannaivo mo a ii aataru ivaa hatokaannano Anutuuqaa nnutuuvo maisainnee? Vaa na rikiauvai. A Anutuuqaa aataruuvaa koonnama iikiannano Anutuuqaa nnutuuvo maisainoo.

²⁴ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngia iikiaa mmooriiyauvaa ngiari voopinnaiya teeda ivaara Anutuuqaa maisa kua kiannoo. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

²⁵ Fai a Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa rikiee iinna mmamma hatokeera aataruuvaatama iikiannano inna yoketaavai. Fai a Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa hama rikiee iirama kiee mmamma hatokeera aataruuvaa iikiannaivo inna kuminayaa iikiannavai.

²⁶ Mo fai vaidi voopinnaa voovoono hama ari mmammaivaa hatokaivoono Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iino fai Anutuuqo inna too tinara: Inna mmamma hatokeera vaidi Yutayaiya roosiivaivee, tinaravai.

²⁷ Itaama vaino vaidi voovoono hama mmamma hatokeera aataruuvaa iirama kioo Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iivoono fai kua pinaivaa iiki yapa kino rikioo irisai maisaivo vainaravai. A Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa hatokaannaivaara fai itaama vainaravai. A Anutuuqaa mmaanna tuu kua fafaaraivo vaivaa a varee mmamma hatokeera aataruuvaatama vareennaatanna a mmaanna tuu aataruuvaa hatokaannano.

²⁸ Mo dee vaidivoono Yutayaa vaidi tuanaavainnee? Ari mmammaivaa hatokaivo inna hama vaidi Yutayaa tuanaivovee. Ii aataru ivo mmanna mmamma mmaanaivau hatokeera aataruvai.

²⁹ Yutayaa vaidi tuanaivoono ari aakiaivo hanigioo mmamma hatokeeraivaa roosiima inna yaataivo vaikio rikioo Anutuugaara kutaavaivee tiivai. Vaidiivaa aakiaivaa hanigiai aataruuvo inna Anutuugaa Mmannasaivaa mmoori tuanaavai. Ii aataru ivo inna hama mmaanna tuu kuaivaa fafaara roovaudiri mmamma nnabaivaa hatokeera mmoorivai. Itaama inna aakiaivo hanigioo vaidiivo kua yoketaivaa Anutuugaasidiri varaivai. Hama ivo vaidiiyasidiri varaivai.

3

¹ Mo Yutayaiya dee aataruyauvai iida ngiari voopinnaiya yaataraanee? Mo mmamma hatokeeraivo aanii aataru yoketaavainno ngii vitainnee?

² Mo airi aataru yoketaiyauvaa ti vitaivai. Tau-
raa aataruuvo ataama vainoo. Anutuugo ta Yutayaiya ari kua yoketaivaa ti mmiravai. Ta ivaa varada gioonna kiaapuuya kiaa mmiateeraivaara ti mmiravai.

³ Yutayaa vooyaano hama tuqinnama rikieeraida pikieeravai. Iya itaama uuvaara mo Anutuugo ari kua kutaivaa kua yeena rau kioovaa pikiaivainnee?

⁴ Ai hameetavee. Fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya unnakua unnakua tida varikio Anutuugo mmannammanna kua kutaivaa tioo nnaasu varioo hara kioo varinaravai. Ivaara ari kua

fafaaraivo vainno Anutuuqaa ariiyara tinoo: Fai a kuaivaa tino i kuaivo kutaavai vainaravai. Vaidiyya kua pinaivaa aiki yapakiai rikiee a kua pinaivaa yaataraanaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁵ Mo fai ta maisama iida varikio rikioo Anutuuqo safuuma iinno variivo kooyaa vainaraivo inna yoketaavainnee? Vara hama yoketaavainnee? Ta ivaara dataa kuaida kiaunnannee? Ta maisama variaunnano Anutuuqo irisai maisaivaa ti mmiivaara ta ivaara maisama iinoo kiaarannee? Ai hameetavee. Na itaa kua kiauvo na vaidivoono vaidiyya kua tiraivaugiataama kua kiaunoo.

⁶ Mo nnikiai hama ta itaa kua kiaaravee. Mo Anutuuqo hama safuuma iinno varitiri. Mo dataama kioo gioonna kiaapuuya ivo yaparaitirinne?

⁷ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Mo na unnakua tino rikioo Anutuuqo ari vookaraama variivoono kua kutaivaa tinaraiivo kooyaa vakiaveeraivaara na aikiooma unnakua unnakua tiee variaunoo. Na aikiooma itaa kua kiauvaara mo aaniira Anutuuqo niyyara mminnamminnaa maisa vareera vaidivaivee tiinne? tiivai.

⁸ Mo kutaa itaama vaikiai mo aaniira hama ta kiaunnano: Yoketaa aataruuvo kooyaa vakiaveeraivaara kii ta maisa aataruuvaa iikiaaravee, kiaunnavainnee? Gioonna kiaapu vooyano niyyara unnakua kiasa kiada kiaanoo: Vaa ivo itaa kua tiivaivee, kiaavai. Itaa kua kiaya fai ngiari irisai maisaiyauvaa ngiari varaaraivo inna yoketaavai.

Hama gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa

avuuvau safuuma varivai

⁹ Mo itaama vaikio ta Yutayaiya ti variraivoono ngiari voopinnaiya variraivaa yaataraivainnee? Ai mo hameetavee. Vaa na ngii vitaina ngii giaa ngii miauvaivee. Ta Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama mminnamminnaa maisaiyauvo mmuaakaraama iyaata tiita utivai.

¹⁰ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama gioonna kiaapu voovoono
Anutuugaa avuuvau safuuma varivai.

¹¹ Hama gioonna kiaapu voovoono
Anutuugaara arinaima too rikioo
innara buainno varivai.

¹² Mmuakiaaya Anutuugaa mmooka hanigia
mmida
koonnama variaavai.
Hama voovoono yoketa yoketai aataruuvaa
iinno varivai.

¹³ Mmata nnauvaa hanuu fakita kiaavo
ivakidiri suuda nniraivaa roosiima
iya unnakua unnakua kiaavai.
Yapai quaihaivo vaidiivaa gutikio
inna kuaanuu maisaivo innaki kuaikio
putiraivaa roosiima iya ari vookara ari
vookarai
maisai kuaivaa kiaavai.

¹⁴ Iya ausaiyauvo kapikaraikiai
ngiari seenaiya kuau kuaaru kiaavai.

¹⁵ Iya makee tikiai
ngiari seenaiya rупutuaani putuaavai.

¹⁶ Iya nuaida varida ngiari seenaiyaki
maisamaisai aataruuyauvaa iikiaavo
iya ausaiyauvo mmuaararavai.

17 Ausa nuufa vareera aataruuvaa
hama iya rikiada iikiaavaivee.

18 Anutuugaa kuaivaa rikiada
inna mmemmaana kuaaraivaara
hama iya teeda rikiada iikiaavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

19 Aanna makee vaa ta rikiaunnavai. Anutu-
uqaa mmaanna tuu kuaivaa gioonna kiaapu Yu-
tayaiya kiaa mmiravai. Iya kiaa mmuuvaudiri iya
rikiada iida varida variaavai. Iyaata mmuakiaa
gioonna kiaapuuyaataama sa sai Anutuugaaki vo
kua vooyauvai kiatee: Hama ta maisama variaun-
navaivee, kiateeraivaara ivo mmuaanaa iya kiaa
mmiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa
variaiya Anutuugaa avuuvau mminnamminnaa
maisaiyauvaa iikiaivaara kua pinaivo vaivaa ari-
naima rikiada taateeraivaara ivo mmuaanaa iya
kiaa mmiravai.

20 Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa gioonna
kiaapu voovoono rikioo iinno hama yopeema
mmaanna tuu kuaivaudiri Anutuugaa avuuvau
safuuma varinaravai. Anutuugaa mmaanna
tuu kuaivaudiri mmuakiaaya ti mminnammin-
naa maisaiyauvo kooyaa vaivaa vaa ta arinaima
teeda rikiaunnavai.

*Anutuugaa avuuvau safuuma variateera
kuavai*

21 Aanna makee Anutuugo tinai gioonna
kiaapuuya safuuma variaara aataruuvo kooyaa
vainoo. Iya Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa
iida fai hama yopeema safuuma variaaravai.
Safuuma variateera aataruuvo nnaagiai

vainaraivaara Musiivaata forofetaiyaatama ivaara tiravai.

²² Gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaya fai Anutuugo tinai safuuma vari-aaravai. Anutuugo ii aataru ivaa hama vooyara vo aataruvai iivai.

²³ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaara ivo iyara mmuaa aataruvai iivai. Ta mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada Anutuugaa mmeekia ari vookaraivaa varaaraivaara ta fanniikiaunnvai.

²⁴ Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuyara kati iyara yoketaama yaata utuoo Yisuu Kirisiinna tuduu kati iyara putuoo ari kiauvaadiri iya yookaama kieeravai.

²⁵ Anutuugo Yisuunna iya mmuduu ivo putuduu inna kiauvo tuuvaara iya mminnamminnaa maisa irisaiyauvo hama iyasi nninara aataruuvo vairavai. Fai mmuakiaaya ivo itaama putuuvaara kutaavaivee tikio rikioo Anutuugo fai hama iya mminnamminnaa maisa irisaiyauvaa iya mminaravai. Anutuugo itaama uuvo ari safu tuanaavai varuuvo kooyaa vakiaiveeraivaara iiravai. Tauraa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo vauduaata Anutuugo yaata utuoo faannainno varioo hama akiairaama irisaiyauvaa iya mmiravai.

²⁶ Anna makee vaa Yisuuva gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuu aataruuvaa irisaivo kooyaa vainoo. Anutuugo ari safuuma varuuvo kooyaa

vakiaveeraivaara itaama vainoo. Anutuuoqo itaama uuvaugiataama aanna makee ivo safuuma variraivo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya Anutuuoqo tikio safuuma variraivootama kooyaa vainoo.

²⁷ Mo ta aaniivai iikiaunnavaaraida titiyara mannaka kiaunnannee? Hama titiyara mannaka tira aataruuvootainoo. Mo ta dee aataruvai iida safuuma variaarannee? Ta mmaanna tuu kuaivaa iida safuuma variaarannee? Ai hameetavee. Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada fai ta safuuma variaaravai.

²⁸ Ivaara vaa ta rikiada kua kiaunnavai. Gioonna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvaa iivo inna hama safuuma variraivovee. Ivo Yisuunnara kutaavaivee tiivaudiri safuuma varivai.

²⁹ Mo Anutuuoqo Yutayaiyara nnaasuunno variinnee? Mo hama ngiari voopinnaiyaraatama Anutuuoqo variinnee? Ai mo ngiari voopinaiyaata iya Anutuuoqovee.

³⁰ Anutuuoqo mmuaa tuanaavai varivai. Mo Yutayaiya innara kutaavaivee kiaivaara ivo iya tinai ari avuuvau safuuma variaaravai. Mmuaikaraama ngiari voopinnaiyaatama innara kutaavaivee kiaivaara ivo iya tinai ari avuuvau safuuma variaaravai.

³¹ Itaama vaikio ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivo mmaanna tuu aataruuvaa yaatara kiakio taikaivainnee? Mo hameetavee. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara mmaanna tuu aataruuvo vaivaaraatama ta safuuma rikiada iikiaunnavai.

4

Aaparahaamo varuuvaara Pauruuso

mmataama kioo tiravai

¹ Itaama vaikiyai ta ti rubuungaa Aaparahaamaara dataa kua kiaarannee? Dataama ivo Anutuugaa avuuvau safuuma variravainnee?

² Ivo ari mmoori varoovaara Anutuugaa avuuvau safuuma varutiri. Inna aikiooma ivo ariiyara mannaka tutirivee. Hama ivo yopeema Anutuugaa avuuvaudiri ari mannaka tiravai.

³ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivoo itaa kua tiivai.

⁴ Mmoori varai vaidi voovoono ari mmoori varaivaa irisaivaa ari safuuma varaivai. Mmoori nakaaraivo hama kati sikauyauvaa inna mmiivai. Inna mmoori varaivaara inna mmiivai.

⁵ Hama Anutuugaa aataruuvo itaama vaivai. Anutuugo koonnama variyaiya tinai iya safuuma variateera tira nakaaraivovee. Gioonna kiaapu voovoono inna avuuvau safuuma varinaraivaara hama mmoori vareerama kioo kati innara kutaavaivee tiivaa Anutuugo inna too iva itaa kua tiivaara innara tinoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiivai.

⁶ Nnaaru varuu vaidi Davuitiiva ii kua ivaara tiravai. Vaidi voovoono Anutuugaa avuuvau safuuma varinaraivaara hama mmoori vareerama kioo kati innara kutaavaivee tuuvaa Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuu vaidiivaara Davuitiiva tunoo: Iqii vaidi ivo sirigainno vari vaidivaivee, tiravai.

⁷ Davuitiiva ivaara fafaara roo tunoo:

Anutuuqo gioonna kиаapuuya
 mminnamminnaa maisaiyauvaa
 rugakiaiyara
 ivo iyara yoketainoo.
 Vaa Anutuuqo iya mminnamminnaa mai-
 saiyauvaa
 rummua apu kиаivai.

⁸ Udaanga Anutuuqo vaidi voovai
 mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo
 vueennama kioo
 hama kava iyauvaara yaata utinaravai.
 Anutuuqo ivaara innara yoketainoo.

Davuitiiva fafaara roo itaa kua tiravai.

⁹ Anutuuqo innara yoketauduu sirigainno
 varuu kuaivaa Davuitiiva itaa kua tuu kuaivo
 mmamma hatokeera vaidiiyara nnaasu
 tiravainnee? Vara hama mmamma hatokeera
 vaidiiyaraatama tiravainnee? Mo iyaraatama
 tiravaivee. Anutuuqaa kua fafaarau kua
 voovai vaa ta ivaara kиаunnavai. Ii kua ivo
 tinoo: Aparahaamo Anutuuqaa kutaavaivee
 tuuvaara Anutuuqo innara tunoo: Inna safuuma
 vari vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivoono itaa
 kua tiivai.

¹⁰ Mo dee suaivaki Anutuuqo Aparahaamaara
 tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuunnee?
 Vara hama ari mmammaivaa hatokooduu itaa
 kua tuunnee? Vara vaa hatoka kioduu itaa kua
 tuunnee? Iya hama inna mmammaivaa hatokoo
 suaivaki Anutuuqo itaa kua tiravai.

¹¹ Nnaagiai iya inna mmammaivaa
 hatokeeravai. Hama inna mmammaivaa
 hatokoo suaivaki Aparahaamo Anutuuqaa
 kutaavaivee tuuvaara Anutuuqo innara tunoo:

Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Anutuugo itaa kua tuuvaara ivo mmamma hatokeera aataruuvaa Aparahaamaa mmiravai. Mmamma hatokoo puruuvaidiri Aparahaamo safuuma varuuvo kooyaa vairavai. Ivaara mmuakiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya gioova Aparahaamovee. Iya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeerama kiada kati Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara Anutuugo iyara tinoo: Inna iya safuuma variaa gioonna kiaapuyavee, tiivai.

¹² Vaa mmamma hatokeeraiyaatama inna iya gioova Aparahaamovee. Ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraivaara hama Aparahaamo iya gioovavee. Hama Aparahaamaa mmammaivaa hatokoo suaivaki ivo Anutuugaara kutaavaivee tuneema iya Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara Aparahaamo iya gioovavee.

¹³ Aparahaamaa ari sidinnaidiyyaatama Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa kiaa mmioo tunoo: Fai ngia mmuakiaa mmatavai varaaravaivee, tiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Aparahaamo rikioovaara hama Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo itaa kua tiravai. Aparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuduu rikioo Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuuvaara Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo itaa kua tiravai.

¹⁴ Anutuugo ari kua kiaa teerama kioo kuaivaa tunoo: Fai ngia mmuakiaa mmatavai varaaravaivee, tuu kuaivaa ivo ari mmaanna tuu kuaivaa

rikiada iiraiya kiasa mmutiri. Innara kutaavaivee tira aataruuvo kuminayaa waitiri. Ivo kua kiasa teerama kioo kuaivootama kuminayaa waitirivee.

¹⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hatokeeraiyara ivo iyara inna nnannataivai. Mo hama mmaanna tuu aataruuvo waitiri. Hama ivaa hatokeera aataruuvootama waitirivee.

¹⁶ Itaama vaino Aparahaamaa sidinnaidi mmuakiaaya Anutuugo kua kiasa teerama kioovaa kati iyara yoketaama yaata utuoo iya kiasa mmiaiveeraivaara iya Anutuugaara kutaavaivee kiasa kiada kati ivaa vareera aataruuvo vainoo. Hama Aparahaamaa sidinnaidiia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikieeraiyara nnaasu ii kua ivo itaa kua tiivai. Aparahaamo tuneema iya Anutuugaara kutaavaivee kiaiaraatama ii kua ivo itaa kua tiivai. Ta mmuakiaaya Anutuugaara kutaavaivee kiauunaiya Aparahaamo ti napoova variivaara ii kua ivo itaa kua tiivai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Aparahaamaara tinoo: Mmuakiaa mmatavau variaya gioovavee kiasa kiee na i yapa kiauvaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivo Anutuugaa avuuvau kutaavai vaivai. Aparahaamo vaa innara kutaavaivee tiravai. Mmuai Anutuugoono vaa putuaiya tikiyai diitaavai. Ivo hama tauraa vau mminnaiyauvaara tino too fai vainaravai.

¹⁸ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: I sidinnaidiia fai kaayau variaaravaivee, tiivai. Aparahaamo ivaara kutaavaivee kiasa kioo hama aataruuvo kooyaa vauduu rikioo ivo mmannammanna fai iinaravaivee kiasa kioo faannainno variravai. Faannainno varududuu

kaanaivo vauduu ivo mmuakiaa mmatavau varuuya gioova variravai.

¹⁹ Itaama varuduu inna nuanuuvo yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kiooduu rikioo (100) ngiaabai kiooduu inna mmammaivo taminnumaunnuuduu ari nnaataivo Saraava vaa nnaakara mmateera suaivo taika kiooduaata hama ivo ivaara yaata utirainno ivo yaagueeqama tunoo: Fai iinaravaivee, tiravai.

²⁰ Ivo ivaara yaagueeqama nnaasu yaata utuoo varioo Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaara mmannammanna kutaavaivee tiravai. Ivo itaa kua tuuvaara yaagueeqa ari vookarauvo innaki suvuau kiooduu ivo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

²¹ Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa Aaparahaamo yaagueeqama tunoo: Fai aikiooma iinaravaivee, kiaa kioo Anutuugaara kua yoke-taivaa tiravai.

²² Aaparahaamo itaa kua kiaa kioo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai.

²³ Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuu kuaivaa hama Aaparahaamaara nnaasu Musiiva fafaara reeravai.

²⁴ Ta Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaiyaraatama Musiiva fafaara reeravai. Anutuugo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diiteeravai. Ivo itaama uuvaara ta innara kutaavaivee kiaunnaiyara fai ivo tiiyara tinara: Inna safuuma variraiyavee, tinaravai.

²⁵ Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa mai-saiyauvaara putinaraivaara Anutuugo ee-oo tiravai. Ee-oo tuduu putuduu ta Anutuugaa avuuvau

safuuma variaaraivaara Anutuuqo inna tuduu putuuvakidiri kava diiteeravai.

5

Yisuuva putuuvaara ta Anutuuqaa avuuvau safuuma variaunnava

¹ Itaama vaikio vaa ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaiyara Anutuuqo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiyara putuuvaara Anutuuqo tiyara safuuma variraiyavee tikiaida ta inna tasipama variaunnano inna ausa nuufaivo tiiki vainoo.

² Anutuuqo itaama kati tiyara yoketaama yaata utiivaara vaa ta rikiada inna avuuvau ta yokeetaama variaunnano. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara Yisuuva ti vitoo inna avuuvau ti yapa kiaikiai ta yoketaama variaunnano. Yokeetaama varidada ta yapooma Anutuuqaa tasi-pama yoketayoketaama ari vookaraama variaaraivaara ta ivaara nnaasu yaata utu kiada vaida faannaida varida sirigakiaunnano.

³ Hama ta ivaara nnaasu sirigakiaunnano. Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vaiyauvaaraatamaida ta sirigakiaunnano. Vaa ta rikiaunnava. Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vainai rikiada ta iyauvaa yaatara kiada fai yaagueeqama variaaravai.

⁴ Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vaikiainnaata ta mmannammanna yaagueeqama varidada yaatara kikio rikioo Anutuuqo tiyara mannakainaravai. Ivo tiyara mannakainaraivaara ta yaata utida inna tasipama variaaraivaara faannakiaunnano.

⁵ Ta ivaara faannakiaunnaivaara fai ta faannaikiokio kaanaivo fai kutaa vainaravai. Aa ta faannakiaunna aavaara fai hama ta fanniikiaaravai. Vaa Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa kati ti mmikio ivo ti aakiaiyauvaki varikio Anutuugaa mmuduuya riraivo ti aakiaiyauvaki suvuaivaara fai hama ta fanniikiaaravai.

⁶ Ta homo muaraagama variaannaduu Anutuugo mmataama kioo suaivaki gioonna kiaapu kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo suvuauyara Yisuu Kirisiiva putiravai.

⁷ Ta mmatayaa variaunnaiya tiikidiri safuuma varira vaidiivaara fai vaidi voovoono innara kuminayaa putinaraivo inna mmuaararavai. Vaidi yoketaama variivaara fai vaidi voovoono innara kutaa putinaranee? Vara hama putinaranee? Hama ta rikiaunnao.

⁸ Homo mminnamminnaa maisaiyauvo ti suvuau kioo vau suaivaki Yisuu Kirisiiva tiyara putiravai. Yisuuva itaama putuuvaara Anutuugo pinaama tiyara mmuduuya ruaivo kooyaa vainoo.

⁹ Yisuuva tiyara putuduu inna kiauvo tuuvaara Anutuugo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Yisuuva itaama uuvaara fai yapooma Anutuugaa nnannateeno irisai maisaivaa ti mminara iino too ivo ooqoo tioo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravaivee. Inna ivo itaama ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai ta Anutuugaa avuuvau safuuma variraivaa yaataravai.

¹⁰ Ta Anutuugaa nnammutuaaya variaannaduduu ari Mmaapuuvo putuuvaara ta numa inna tasipama mmuaa ausavai varada variaunnavaivee. Anna makee vaa ta mmuaa

ausavai varada inna tasipama variaunna suaivaki Yisuu Kirisiiva kava diitoo hara kioo varuuvaara fai ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Inna ivo itaama iinaraivo inna yaatarai aataruvai vaivai.

¹¹ Hama itaama nnaasu vainoo. Ta Anutu-uqaara pinaama sirigakiaunnanoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta mmuaa ausavai varada Anutu-uqaa tasipama variaunnaivaara ta innara sirigakiaunnanoo.

Ataamo uu aataruuvaa Yisuuvaano yaatareer-avai

¹² Aa kua aavaata rikiaatee. Mmuaa vaidi-vaakidiri mminnamminnaa maisa vareera oy-aiyo mmata aavau vairavai. Ivo mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvo vairavai. Putira aataruuvo itaama vauvakidiri mmuakiaa gioonna kiaapuuya vareeravai. Iya mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvaa vareeravai.

¹³ Anutu-uqo hama Musiinnaata kua tioo mmaanna kuaivaa inna kiaa mmirama kioo suaivaki mminnamminnaa maisaivo mmata aavau vairavai. Hama Anutu-uqaa mmaanna tuu kuaivo kooyaa vauvaara gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada hama iyauvaara arinaima mmuaavai mmuaavai yaariravai.

¹⁴ Itaama vauduaata Ataamo varuu suaivakidiri ngioo ngioo Musiiva varuu suaivaki gioonna kiaapuuya putiravai. Ataamo Anutu-uqaa avaiavaa hatokoo mminnamminnaa maisaivaa varoneema vooya hama itaama uuyaatama putiravai.

Ataamoono itaama uuvaara inna nnaagiai nni-nara vaidiivaara mmataama kioo tira kuavai.

¹⁵ Inna nnaagiai nnuuvo Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutu-uqo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuu aataruuvo hama Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaa roosiivai. Ataamo mmuaavoono mminnamminnaa maisaivaa varoovaara kaayau gionna kiaapuuya putiravai. Ii kua ivo kuta kuavai. Anutu-uqo kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ari vookarai pinaavai vaivai. Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutu-uqo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuuvootama ari vookarai pinaavai vaivai. Yisuu Kirisiiva mmuaa vaidivoono kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivoono kaayau gionna kiaapuuyara kati vakiaa putiravai.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutu-uqo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuu aataruuvo hama mmuaa vaidi Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaa roosiivai. Ari vookaraivai. Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaara Anutu-uqo putira aataruuvaa irisaivaa Ataamaa mmioo mmuakiaayaatama mmiravai. Kaayau gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada varuduu Yisuu Kirisiiva nnaagiai iyara putuduu safuuma varira aataruuvo kooyaa vairavai.

¹⁷ Mmuaa vaidivoono mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvo mmuakiaayaki vaivai. Mo Yisuu Kirisiiva ari mmuaavoono uu aataruuvo Ataamo uu

aataruuvaa yaataroo ari vookaraivai vaivai. Anutuugo gioonna kiaapuuyara kati yoketaama yaata utuoo iyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tii gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara fai inna tasipama kieetaya tupatupaa variaaravai.

18 Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Vaidi voovoono mmuaa mminnamminnaa maisaivaa varooduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara kua pinaiyauvo iyaki vauduu irisai vareera aataruuvo vairavai. Mmuaikaraama vaidi voovoono yoketaa aataru mmuaavai uduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua pinaivaa yaatarada kati mmamma dummukiara vida tupatupaa variraivaa vareera aataruuvo vairavai.

19 Mmuaa vaidivoono Anutuugaa avaivaa yaataroo mminnamminnaa maisaivaa varooduu kaayau gioonna kiaapuuya mmuaavaugiataama mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. Mmuaikaraama mmuaa vaidivoono Anutuugaa avaivaa arinaima rikioo uuvaara kaayau gioonna kiaapuuya fai Anutuugo tinai rikiada safuuma variaaravai.

20 Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo nnuduu rikiada gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo vauduu mmaanna tuu kuaivaa hatokoo aataruuvo kaayauma vairavai. Itaama vauduaata Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utiraivo kaayau ari vookaraama vairavai.

21 Itaama vauvaara gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo iya utinai fai iya putuaaravai. Gioonna kiaapu sa-

fuuma variyaiya Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utiivaara fai tupatupaa variaaravai. Iya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee ki-aivaara tupatupaa variaaravai.

6

Yisuuva putuuvaa roosiima teeta putuaunnava

¹ Ivaara ta dataa kua kiarannee? Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraiivo pinaavai vakiaiveera ta mminnamminnaa maisaiyauvaa mmannammanna varaarannee?

² Ai hameetavee. Vaa ta mminnamminnaa mai-saivaara vaidi putiraiya roosiima putuaunnava. Mo ta dataama kiada ivaa mmannammanna varada nnaasu variaarannee? Vaa taikaivaivee.

³ Aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima riki-aavai. Ta mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara nnoori varaannaiya nnoori varaanna suaivaki ivo tiiki varuuvaa ivo putuuvaa roosiima teeta putiravai.

⁴ Yisuu Kirisiiva putuoo mmata nnauvaki vauneema ta nnoori varaanna suaivaki ta mmata nnauvaki vairaiavaa roosiima ta nnooriivaa varaunnava. Anutuugo yoketaa ari vookarai yaagueeqaivaadiri uudu Yisuu Kirisiiva diitoneema teetama putuaannaivakidiri diitada karaasa aataruuvau hara kiada variateeraivaara ta inna roosiima putiravai.

⁵ Ivo putuneema ta kutaa mmuaikaraama putida Anutuugo inna tuduu diitoneema ta kutaa tuanaa diitada inna tasipama mmuaikaraama fai tupatupaa hara kiada variaaravai.

⁶ Aa na tinara kua aavaa vaa ta rikiaunnavai. Ti mmammaivoono mmিন্নamminnaa maisa iira aataruuvaa ti mmiivaa Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvoono ruputino taikaiveeraivaara ti mmamma iira aataru eenanaivo Yisuu Kirisiinna tasipama vaa yatari sagaivau putivaivee. Mminnamminnaa maisaivo sa ti utinai ta hama inna mmooriivaa varaaraivaara itaama ti mmamma iira aataru eenanaivo putivaivee.

⁷ Gioonna kiaapu voovoona vaa putiivaa hama mmিন্নamminnaa maisaivo yopeema kava inna utivai.

⁸ Ta kutaa Yisuu Kirisiinna tasipama putu-aunnaiya fai ta inna tasipama hara kiada variaaraivaara kutaavaivee kiaaravai.

⁹ Vaa ta rikiaunnavai. Anutuugo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovo hama keenaa putinaravai. Fai putira aataruuvo hama kava inna utinaravai.

¹⁰ Ivo mmuaaneetu nnaasu mmিন্নamminnaa maisaivaara putiravai. Aanna makee ivo hara kioo variivo Anutuugo yaata utiivaugiataama mmannammanna hara kioo varinoo.

¹¹ Mmuaikaraama ngieetama ngiingiiyara yaata utida kiatee: Vaa ta mmিন্নamminnaa maisaiyauvaara putuaunnavai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta Anutuugo yaata utiivaugiataama hara kiada variaunnavaivee, kiatee.

¹² Ngii mmammaiyauvo maisa aataruuvaa iiki-ateera ngii tino ngii iikiatainai sa iikiatee. Ivaara ooqoo kiatee. Mminnamminnaa maisaiyauvo ngii mmammaiyauvaa mmannammanna utiyyauvaara ooqoo kiatee.

¹³ Ngii yaata utiraiyauvo ngii tikio ngii mmammaiyauvo mminnamminnaa maisaiyauvaa varoo maisa aataru iriraiyauvaara ngii tinai sa ee-oo kiatee. Ii aataru ivaa pikiada ngiingii mmamma mmuakiaayauvai Anutuugaa mmiatee. Ngia vaidiia putuaivakidiri diitada hara kiada variiaiya safu aataruuvau nookiaaraivaara ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvai Anutuugaa mmiatee.

¹⁴ Anutuugaa mmaanna tuu aataru ivau hama ngia hara kiada variaanoo. Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiraivau ngia hara kiada variaanoo. Ivaara sa mminnamminnaa maisaivo ngii haitatuunno ngii utuaivee.

Safuuma varira aataruuvo ngii utikiai

inna mmooriivaa varaavai

¹⁵ Mo ivaara ngia dataa kuaida kiaannee? Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvau hama ta hara kiada varirama kiada Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utiraivau hara kiada variaunaivaara fai ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaarannee? Ai hameetavee.

¹⁶ Aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Mmatayaa diaa vaidi voovono vaidi voovai ni mmoori varaaneera kuaa vitaanaraivaara ivo ee-oo tikio inna viteeraivoono inna puaisa utuoo innara diivai. Ivaa roosiima fai mminnamminnaa maisaivaara ngia ee-oo tikio ivo ngii puaisa utinai fai ngia putiraivaa varaaravai. Fai ngia kua yoketaivaa arinaima rikiaada iikaa aataruuvoono ngii puaisa utinai ngia Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravai.

17 Anutuuqaata kua yoketaivaa kiatee. Tau-raa mminnamminnaa maisaivoono ngii puaisa utuduu ngia inna mmooriivaa varada varida variravai. Aanna makee vaa ngia mmayaaya yoke-taivaa varada ngiingii ausaiyauvaa hanigiada ii kua kutaa ivaara kutaa tuanaavee kiaa kiada mmooriivaa varada varida variaavai.

18 Mminnamminnaa maisaivo yeena roosiima ngii rau kiaivaa Anutuuqoono rukuasaa kiaikiai ngia mmamma dummukiara kati kuaavai. Kuaavo safuuma varira aataruuvo ngii puaisa utikiai ngia inna mmooriivaa nnaasu varada varida variaavai.

19 Ngia mmatayaa mmanna gioonna kiaapuya muaraagama variaivaara na mmatayaiya yaata utiraivaugiataama yaata utuee itaama ngii giaa ngii miaunoo. Ngia tauraa ngiingii mmamma vovaatayauvai ee-oo tuduu maisamaisau aataru-uyauvo ngii puaisa utuduu ngia inna mmoori vareeraya variravai. Varia rada vidada kaayau maisama ari vookaraama variravai. Aanna makee mmuaikaraama ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvaara ee-oo tikio safu aataru yoke-taivo ngii puaisa utinai ngia safuuma nuaida Anutuuqaara yoketa yoketaida nnaasu variatee.

20 Mminnamminnaa maisaiyauvo ngii puaisa utuu suaivaki hama safu aataruuvo ngii utuduu ngia kati ngiengie yaata utiraivaugiataama vida mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai.

21 Ngia itaama uu aataruuyauvaara makee ngia ivaara yaata utida ngii mmamma maisai aataru-uyauvunudiri mo dee irisaivaida varaannee? Ii aataru iyauvaa ngia iidada fai irisai putuaaravai.

²² Aanna makee mminnamminnaa maisaivo yeena roosiima ngii rau kiaivaa Anutuuoqoono rukuasaa kiaikiai mmamma dummukiara kati kuaavo Anutuuoqo ngii puaisa utikiai ngia inna mmoori vareera gioonna kiaapuya variaavai. Fai ngia itaama inna gioonna kiaapu tuanaaya yoke-taama nnaasu varidada fai irisaivaa tupatupaa variravai.

²³ Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya inna iyauvaa irisaivo putiraivovee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara Anutuuoqo kati tupatupaa variravai.

7

Pauruuso nnaata vaati vareera aataruuvaidiri mmataama kioo tiravai

¹ Ni seenayaso, ngia mmaanna kua aataruuvaa rikiaiya aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Mmaanna kua aataruuvo gioonna kiaapuuya utua roo vioo vioo iya putira suaivaki taikaanaravai.

² Mmaanna kua voovai vaivauidiri aa kua aavaa rikiaatee. Gioonnaivo vaatiivaa varaikio inna vaatiivo hara kioo varii suaivaki mmaanna kua aataruuvo yaagueeqama tinoo: Inna i vaatiivaivee, tiivai. Fai vaatiivo putino too mmaanna kua aataruuvo itaa kua tiivo hama inna utinara-vai.

³ Itaama vaivaara vaatiivo varikioonnaata sabi vo vaativai oro varaivo inna mmuara vareera aataruvai. Itaama ii gioonnaivaara gioonna kiaapuuya kiaara: Inna mmuara vareera gioonnaivaivee, kiaaravai. Fai inna

vaatiivo putino hama mmaanna kua aataruuvo mmannammanna inna utino kati hara kioo varioo vaidi voovai varaivo inna hama mmuara vareera aataruvai.

⁴ Ni seenayaso, ngia ivaa roosiima variaanoo. Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara ngia Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaara putiravai. Hama mmaanna tuu aataruuvo mmannammanna ngii utinoo. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variateeraivaara ngia mmaanna tuu kuaivaara putiravai. Anutuuqo inna tuduu putuuvakidiri diitoovaa gioonna kiaapuya ngia variaanoo. Ta Anutuuqaa mmooriivaa varada varikio iiraivo vakiaiveeraivaara ngia Yisuunna gioonna kiaapuya variaanoo.

⁵ Ti mmammaiyauvo ti iikiataira aataruuvaa ta iira suaivaki mminnamminnaa maisaiyauvaa ti iikiataira aataruuvo ti puaisa utiravai. Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivo mminnamminnaa maisaiyauvaa kooyaa ti vitauduu ti iikiatairavai. Yaagueeqama ti iikiatauduu ta mminnamminnaa maisaiyauvaa iidada ivaa irisaivaara ta putuaara iiravai.

⁶ Aanna makee Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivo hama mmannammanna ti utinoo. Vaa tauraa ii aataru ivo ti utuuvaara ti aakiaiayauvo putivai. Ta hama Anutuuqaa mmaanna tuu kua fafaara roo aataru eenanaivau varida mmoori varaunnava. Ta Mmannasa Yoketaivaa aataru karaasaivau varida mmoori varaunnava.

Anutuuqaa mmaanna kua tuuvaudiri

mminnamminnaa maisaivo kooyaa vairavai

⁷ Ta ivaara dataa kua kiaarannee? Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvo mminnamminnaa maisa vai aataruvaivee ta kiaarannee? Ai hameetavee. Mo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvoono mminnamminnaa maisa vareera aataruuvaa kooyaa ti vitairavai. Mo Anutuugaa mmaanna tuu kua ivaki vau kua voovai tunoo; Ai seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno i varaatainai sa iyauvaa varaanaraivaara yaata utuane, tiravai. Hama ii kua ivo itaa kua tutiri. Hama na ni seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno ni varaatainai na iyauvaa varaanaraivaara yaata utuaatirivee.

⁸ Ii mmaanna tuu kua ivaa na rikiee ivaara pinaama na yaata utuaaduu mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vauvaara na ari vookara ari vookarau mminnamminnaiyauvaa taaduu pinaama ni varaatairavai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo vaitiri. Hama mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo kooyaa vaitirivee.

⁹ Neenoo hama mmaanna tuu kuaivaa na rikiaa suaivaki na kati kumimakama hara kiee variravai. Na mmaanna tuu kuaivaa rikiaa suaivaki na mminnamminnaa maisaivaa varauvo kooyaa vauduu na rikieeravai.

¹⁰ Na rikiaa suaivaki ni aakiaivo vaidi putiraivaa roosiima putiravai. Anutuugaa mmaanna tuu aataru voovaara na tauraa kiau kuaivaa gioonna kiaapuuya rikiada yoketaama hara kiada variateera aataru ivaa neenoo rikiee hama na yoketaama hara kiee variravai. Na rikiaaduu ni mminnamminnaa maisaivo kooyaa vauduu ni aakiaivo vaidi putiraivaa roosiima putuduu na maisama hara kiee variravai.

¹¹ Ii mmaanna tuu kua ivaa na rikiee ivaara pinaama na yaata utuaaduu ni unnakua tuduu mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vauvaara na mmuaararoo maisauvaa varee vaidi putiraivaa roosiima na putiravai.

¹² Itaama vaikio Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai yoketaa tuanaayauvai vaikio na tauraa kiaa mmaanna kuaivootama yoke-taavai vainno safu tuanaavai nnaasu vainoo.

¹³ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainnee? Mo yoketaa aataruuvono niiki vauduu ni aakiaivo putiravainnee? Ai hameetavee. Mminnamminnaa maisaivono niiki vauduu ni aakiaivo putiravaivee. Mminnamminnaa maisaivo mmaanna tuu yoketaa aataruuvau na variaaduaata mman-nammanna niiki vauduu rikioo ni aakiaivo putiravai. Ivoono kutaa tuanaa mminnamminnaa maisaivo kooyaa sueerapatoo vakiaiveeraivaara mminnamminnaa maisaivo niiki vauduu rikioo ni aakiaivo putiravai. Na rikiaa mmaanna kua voovaudiri mminnamminnaa maisaivo kaayau ari vookara ari vookaraama maisamaisama vakiaiveeraivaara mminnamminnaa maisaivo niiki vauduu ni aakiaivo putiravai.

Taara aataruvaitana gioonna kiaapuuyaki vainoo

¹⁴ Vaa ta rikiaunnavai. Mmaanna tuu kuaivo Anutuugaasidiri tiira kuavai. Na vaidi mmatayaavoonora tiee mminnamminnaa maisaivo mmanammanna ni puaisa utikiai na hama yopeema pikiauvai.

¹⁵ Na iikiau aataruuvaa hama na arinaima rikiauvai. Na ni iikiatai aataruuvaa hama na iikiau-

vai. Na hama ni mmuduuya ruai aataruuvaa na iikiauvai.

¹⁶ Na hama ni iikiatai aataruuvaa iikiauko rikioo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvo safu-uma vaivaara na ee-oo kiauvo kooyaa vainoo.

¹⁷ Ivaara hama neneenoo ii na hama ni iikiatai aataru iva iikiauvai. Mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vaivoono ii aataru iva iivai.

¹⁸ Vaa na rikiauvai. Hama yoketaa aataruuvo niiki vainoo. Na itaa kua kiau kuaivo ataama vainoo. Hama yoketaa aataruuvo ni mmammaivau utivai. Ni aakiaivoono yoketaa aataruuvaa inna iikiataikiainnaata hama na yopeema iikiauvai.

¹⁹ Na yoketaa aataruuvaa ni iikiataikiainnaata hama na iikiauvai. Maisa aataruuvaa hama ni iikiataikiainnaata na iikiauvai.

²⁰ Hama ni iikiatai aataruuvaa na iikiauko rikioo mminnamminnaa maisaivo ni aakiaana vaivoono iivai. Hama neneenoo iikiauvai.

²¹ Na itaama iikiauvaara vaa na rikiauvai. Aataru voovoono ni aakiaivaki ataama iinoo. Na yoketaa aataruuvaa ni iikiataikio rikioo maisa aataruuvo ni atau ruainoo.

²² Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara ni aakiaivaki ni yoketaainoo.

²³ Itaama vaikioonnaata ari vo aataru voovoono ni mmammaivaki iinno varinoo. Ii aataru ivoono ni yaatana vai kua yoketaivaa atau ruainoo. Atau ruoo iva nnammutuaa iinoo. Iinno varioo mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vaivaara ni ravaatau utinoo.

²⁴ Boo, na ari vookarai ausa tinni mmuaaraivaa varau vaidivai variaunoo. Ni mmammaivoono putira aataruuvakira ni utu raririima roo yapaanara iinoo. Fai

gioono ii aataru ivakidiri ni vita yoketaivau ni yapaanarannee?

²⁵ Na Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaunoo. Ivo tino ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano fai ni vitaanaravai.

Na ataama variaunoo. Na nini yaata tinniivaki rikiauko Anutuuqaa aataruuvo ni puaisa utikiai na iikiaunoo. Ni mmammaivo maisama iira aataruuvaara na rikiauko mminnamminnaa maisa iira aataruuvo ni puaisa utikiai na iikiau-vai.

8

Mmannasa Yoketaivoono tupatupaa variraivaa

ti mmivaivee

¹ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara hama ngiari mminnamminnaa maisa vareeraiyauvaa irisaiyauvootainoo.

² Yisuu Kirisiiva niiki variivaara Mmannasa Yoketaivoono tupatupaa variraivaa ni mmivai. Mminnamminnaa maisaivoota putira aataruuvootama yeena roosiima ni rau kiaivaa ii Mmannasa Yoketaa ivoono rukuasaa kiaikiai na mmamma dummukiara kati hara kiee variauvee. Ivaara hama ni mminnamminnaa maisa vareeraiyauvaa irisaiyauvootainoo.

³ Ta mmatayaa muaraagama variaunnaivaara Anutuuqaa mmaanna tuu kua aataruuvo iinaree kiasa kioo iima fanniima kiaikio Anutuuqoona aikiooma iima kiaivai. Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo mminnamminnaa maisaivo vaidi mmammaiyavaki utuuvaa atau rinaraivaara

tiiravai. Gioonna kiaapuuya mmিন্নamminnaa maisaivaa irisaivaa varaiveeraivaara Anutuugo ari Mmaapuuvaa titooduu tuoo ta vaidi mmatayaiya mmিন্নamminnaa maisaivaa vareera mmammaivaa roosiima vareeravai.

⁴ Ta Mmannasa Yoketaivaa aataruuvau vari-aunnaiya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo safu-uma vauvaa aikiooma iikiateeraivaara Anutuugo itaama iiravai. Mmamma iira aataruuvau vari-aiyara Anutuugo hama itaama iiravai. Mmannasa Yoketaivaa aataruuvau vari-aiyara iiravai.

⁵ Mo ngiari mmammaiyauvo ngiari iikiataivaara iya tikiari rikiada hara kiada vari-aiya ngiari mmammaiyauvoono iya yaatana yapoo varii kuaivaa nnaasu rikiada iida varida variaavai. Mo Mmannasa Yoketaivo iya tikiari rikiada hara kiada vari-aiya Mmannasaivoono iya yaatana yapoo varii kuaivaa nnaasu rikiada iida varida variaavai.

⁶ Ngiari mmammaiyauvoono ngiari iikiatai aataruuyauvaara iya yaatana yapoo varinai rikiada iida varida fai putuaaravai. Mmannasa Yoketaivoono ari iikiatai aataruuyauvaara iya yaatana yapoo varinai rikiada iida varida fai ausa nuufaivaa varada tupatupaa variaaravai.

⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari mmammaivoono ari iikiatai aataruuyauvaara inna yaatana yapoo varii kuaivaa rikiavoono Anutuugaa nnammutuaavai variivaara iya itaama iida varida variaaravai. Ivo yaata utiivo hama Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa rikiavaara ivo itaama varivai. Hama ivo yopeema Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa

rikiavai.

⁸ Gioonna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvoono iya kiasa mmikiai iikiaya hama yopeema yoketaa aataruuvaa iikiaavo too Anutuugaa yoke-taivaivee.

⁹ Mo hama ngiingii mmammaiyauvoono ngii giaa ngii miivaugiataama ngia hara kiada variaano. Mmanasa Yoketaivoono ngii giaa ngii miivaugiataamaida ngia hara kiada variaano. Mo Mmanasa Yoketaivoono ngii aakiyauvaki hara kioo variya nnaasu itaama hara kiada variaano. Gioonna kiaapu voovono hama Yisuu Kirisiinna Mmanasaivo innaki hara kioo variivoono hama inna gioonna kiaapuvai varinoo.

¹⁰ Mminnamminnaa maisaivo ngii mmammaiyauvaki vaivara vaidi putiraiya roosiima ngii nnabaiyauvo putivai. Mo itaama vaikiainnaata Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia safuuma variaivara ngii mmanasa yauvo hara kioo varivai.

¹¹ Mo fai Anutuugo Yisuunna tuduu putuuvakidiri diitoovaa Mmanasaivoono ngiiki varino fai Yisuu Kirisiiva putuduu diitaanee tuvoono ngii mmammaiyauvaa tupatupaa variravaa mminaravai. Ari Mmanasaivo ngiiki variivara ngii nnabaiyauvo putuava iikiaya fai tupatupaa variravaa ngii minai varada variaaravai.

¹² Ni seenayaso, ivara ti mmamma iira aataru-uvava ti iikiatano ti yoketaivainnaata ta rikiada pikiaravai. Sa ii aataru ivo ti utuaivee.

¹³ Fai ngia mmamma iira aataruuvaa iidada putuuaravai. Fai Mmanasa Yoketaivo ngii tasi-

panai ngia mmamma iira aataruuvaa eeyaara pikiada fai ngia tupatupaa variaaravai.

¹⁴ Gioonna kiaapu Anutuugaa Mmannasaivaa kuaivaa rikiada iikiaa mmuakiaaya iya Anutuugaa raunna mmaapuya variaanoo.

¹⁵ Ngia itaama varida hama ngia sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiikiaaya varida aatuuda variaanoo.

¹⁶ Ta Anutuugaara kiaunnaanoo: Ti Napoovavee, kiaunnaivo inna Anutuugaa Mmannasaivo ti mmannasaivaa tasipaikiai ta rikiada kiaunnaanoo: Ta Anutuugaa raunna mmaapuya variaunnaanoo, kiaunnavai.

¹⁷ Ta inna raunna mmaapuya variaunnaivaara innasi yoketaa aataru vaiyauvaa ari gioonna kiaapuuyani yapa kiaiayauvaa ta varaaravai. Anutuugo Yisuu Kirisiinnani yapa kiaiayuvaatama fai ta inna tasipama nuunama varaaravai. Iyo mmamma nniitaroovaa varoneema mo fai teetaatama mmuaikaraama varada iva ngiau aapu yoketaa ari vookaraama varineema fai teetaatama variaaravai.

Fai yapooma ta yoketaama ari vookaraama variaaravai

¹⁸ Na yaata utuaunoo. Aa ta variaunna suai aavaki Anutuugaa aataruuvaaara mmamma nniitaravaa varaunnaivo hama pinaa mmuaararavai vaivai. Fai yapooma hama ta ivaara yaata utiraida kati ta ngiau aapu vikio yoketayoketaa ari vookaravaa oyaivo kooyaa vainai taaravara yaata utuaaravai.

¹⁹ Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya vari-aiya fai Yisuuva kava tiinara suaivau kooyaa iya

taaraivaara mmuakiaa mminnaayauvai Anutu-
uqo iima kiooyauvoono sirigaida faannaida vari-
aanoo.

²⁰ Anutuuoqo mmuakiaa puara fai vasi-
giaamma mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa
ariiniee kiaa iima kioo yapeeravai. Yapa
kioo iya iikiatee tuu aataruuvaa fanniima
iiravai. Anutuuoqo ariinoo ee-oo tuuvaugiataama
fanniima iiravai. Fanniima iida eeyaara
taikaaraivaara hama iya vareeraida yoketaama
variaaraivaara faannaida variaaravai.

²¹ Fai yapooma iya fanniima iikiaa
aataruuvadiri aasannaida putida uudaira
aataruuvo iya puaisa utiivaa Anutuuoqo tino
rikioo taikanai rikiada Anutuuoqaa raunna
mmaapuya kati mmamma dummukiara
yoketaama variaivaa roosiima iyaata itaama
yoketaama variaaravai.

²² Vaa ta rikiaunnnavai. Tauraa varia rada
nnidada aa ta variaunna suai aavaki gioonnaivo
nnaakara mmataanaraivaara kararuoo kai kiriri-
ingairairivaa roosiima mmuakiaa mminnaiyauvaa
Anutuuoqo iima kiooyauvo kararuaavai.

²³ Hama iqii mminnaa mmuakiaa iyauvo
nnaasu itaama iida variaavai. Anutuuoqo tauraa
Mmannasa Yoketaivaa ti mmuuya teetaatama
itaama iida variaunnnavai. Anutuuoqo ti utii
aataruuvaa rakuasaa kinai rikiada ta eeyaara kati
mmamma dummukiara inna raunna mmaapu
tuanaaya varida mmamma karaasaivaa varada
variaaraivaara ta faannaida varida rikiaunnano
mminnamminnaa maisaivo ti utiivaara ti
aakiyaiyauvaki pinaama maisaikiai variaunnnavai.

²⁴ Ta ausa hanigieera suaivaki Anutuuoqo ti vi-

taanaraivaara faannaida varida kutaavaivee ki-aunnava. Fai ta faannakiaunnaivaa avuuvaa ta teeda hama ivaara mmannammanna ta faannakiaaravai. Inna ii aataru ivo hama faannaira aataruvai. Mo deevono vaa too varaivaara kava faannainno variinee? Mo vaa too varaivaivee.

²⁵ Mo fai hama ta teeda varaunnaivaara faannaida varida fai ta mmannammanna faannaida varikio ti pirisainainnaata ta mmannammanna faannakiaaravai.

²⁶ Mmuaikaraama ta faannaida varida muaraagakiaunnaiya Mmannasa Yoketaivoono ti tasipaivai. Ta dataama yaaku varaunannee kiasa vueennama kiada variaunnano ti aakiaiyauvo pinaama mmuaararaikiai ta hama yopeema yaaku varaunnano Mmannasa Yoketaivo ariinoo ti aakiaiyauvakidiri Anutuuqaata yamaa kua yamaa kua tioo tiyara yaaku varaivai.

²⁷ Anutuuqo vaa gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki arinaima taivoono Mmannasa Yoketaivo yaata utira kuaivaa vaa rikiaivai. Anutuuqo yaata utiraivaugiataama Mmannasaivo Anutuuqaa gioonna kiaapuuyara yaaku varaivaara Anutuuqo inna yaata utira kuaivaa vaa rikiaivai.

²⁸ Vaa ta rikiaunnava. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaara mmuduuya ruaiya yoketaama variateeraivaara Anutuuqo mmuakiasa mmoori aataruuyauvaki iya tasipama mmooriivaa varaivai. Ivo ari yaata utiraivaugiataama iya maavee tiraiya ivo iya tasipama mmooriivaa varaivai.

²⁹ Anutuuqo vaa iya arinaima tooya ari Mmaapuuvaa roosiima variateeraivaara vaa iya nnaaru mmataama kieeravai. Ari Mmaapu ngaruuvo varinai kaayau gioonna kiaapuuya

innara mmuduuya ruaiya inna nnunna kataunnaiya variateeraivaara Anutuugo nnaaru iya mmataama kieeravai.

³⁰ Anutuugo vaa mmataama kiooya maavee tiravai. Iya maavee kiaa kioo iya uudu inna avuuvau safuuma variravai. Ivo itaama iinno ari oyai ari vookarau yoketaivaa iyaatama mmiravai.

Yisuuva uuvaara Anutuugo tiyara

mmuduuya riravai

³¹ Itaama vaivaara ta dataa kua kiaranee? Anutuugo tiyara ni seenayavee tikio mo gioonoonno tiyara ni nnammutuaayavee kiaa kioo mmoori maisaivaa ti mmiinnee? Ai hama yopeema vaidi voovoona itaa kua tiyara tinaravee.

³² Anutuugoota hama itaa kua tinaravee. Ivo hama ari Mmaapu tuanaivaara yaata utirainno mmuakiaaya tiyara putinaraivaara ee-oo tiravai. Ee-oo kiaa kioo ari Mmaapuvuaa kati ti mmiravai. Ivo itaama ti mmuovoona mmuakiaaya tiyara yoketaianno Yisuunnaata mmuakiaa aataru yoke-taiyauvaatama fai kati ti mminarannee? Fai kati ti mminaravee.

³³ Mo dee gioonna kiaapuvoona Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kiooyaki aikiooma kua pinaivaa iyaki yapaanarannee? Ai hameetavee. Anutuugo ariinoo iyara tinoo: Hama ngia kuaataiyavee,

³⁴ tiivaara mo gioonna kiaapu voovoona fai iyara tinara: Kuaivo ngiiki vainai ngia irisai maisaivaa varaaravee, tinaranee? Ai mo hama fai itaa kua tinaravee. Yisuu Kirisiivaano putuduu Anutuugo tuduu kava diitoovoona Anutuugaa

yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo tiiyara Anutuugaata yamaa kua yamaa kua tioo varinoo.

³⁵ Ivaara Yisuu Kirisiiva tiiyara mmuduuya rira aataruuvaa fai dee aataruvoono aikiooma ivaa hatokaanarannee? Vara mmuaararai aataruuvonnee? Vara ti nuaira variraiyauvo maisaikiai variaunna aataruuvonnee? Vara vooyaano mmaamma mmuaararavaa ti mmiaani koonnama variaunna aataruuvonnee? Vara aarareeraivonnee? Vara hama uyira rairaiyauvo tiisi vaira aataruuvonnee? Vara avaikarai aataruuvo tiisi nnikio ti aatuuraivonnee? Vara rapiraivo tiisi nnira aataruuvonnee? Fai ii aataru iyauvo tiisi nnino rikioonnaata Yisuu Kirisiiva mmannammanna fai tiiyara mmuduuya ruoo nnaasu varinaravai.

³⁶ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno in-nara tinoo:

Ta aiyara yaagueeqakiaunnani

suaivo raari raikiai

iya ti rupertuaara iikiaavo

vioo vioo suaivo haatapaivai.

Iya puara sipisiipaiyauvaa rupertuaara iikiaa-
neema

ivaa roosiima ti rupertuaara iikiaavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³⁷ Ii mmuakiaa aataru avaikarai iyauvo ti mmammaiyauvunu karaanara iino Yisuu Kirisiiva tiiyara pinaama mmuduuya ruaivoono ti tasipaivara ta aikiooma iyauvaa yaatara kiaunnavaivee.

³⁸ Vaa na rapisiima rikiauvai. Fai hama vo aataru voovoono Yisuuva tiiyara mmuduuya riraivaa atau rinaravai. Putiraivoota mmata aavau hara kiada varira aataruuvootama hama

yopeema ivaa atau rinaravai. Ngiau aapu aangeraiyaata ari vookaraama yaagueeqama dira mmagia maisaiyaatama fai hama yopeema atau ruaaravai. Anna makee tiisi vaivaara aatuuravootama yapooma tiisi nninaraivaara aatuuravootama hama yopeema atau ruaaravai.

³⁹ Ngiau aapu vai yaagueeqaiyauvoota aa mmata aavau vai yaagueeqaiyauvootama hama yopeema atau ruaaravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiyara pinaama mmuduuya ruaivaara hama Anutuugo iima kioo mminnaa voovai yopeema Anutuugo tiyara mmuduuya riraivaa atau rinaravaivee.

9

Anutuugo Isarairaiya ariiniee kiaa

mmataama kieeravai

¹ Aa na tinara kua aavo kua kutaavai na kiaunoo. Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variee hama na unnakua kiaunoo. Nene yaata utuau kuaivoota Mmannasa Yoketaivo ni giaa ni mii kuaivaatama na rikiauko nene kiau kuaivo kutaa kuavai na kiauvai.

² Ni seena ni mmuaa oyaivakidiri diitaiyara ni ausaivo mmuaararaikiai na mmannammanna koonnama variaunoo.

³ Na iyaroo tiee fai Anutuugo ni maisa kua tiao na Yisuu Kirisiinna tasipama variauvaa atau rinaravaara na kiaunoo: Inna yoketaavaivee, kiaunoo.

⁴ Ii Isarairaa gioonna kiaapu iya Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapu tuanaiyavee. Ivo iyara ni naunna maapuyavee kiaa kioo ari oyai ari vookarau yoketaivaa iya mmiravai. Ivo ari

kua yeena rau kiooyauvaatama ari mmaanna tuu kuaiyauvaatama iya kiaa mmiravai. Anutuuqaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmira aataru tu-anaivaa vaa iya teeda rikieeravai. Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa iya kiaa mmuduu rikieeravai.

⁵ Iya rubuungainna ari vookarairayavee. Gioonna voovono mmuai oyaivakidiri diitoo Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaa Yisuu Kirisiinna vaidivai mmata kieeravai. Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diraivaara gioonna kiaapuuya tupatupaa innara kua yoketaivaa kiateeraivaara na yaata utuaunoo. Kua kutaa.

⁶ Na itaa kua kiauvaara na ataa kua kiaunoo: Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvo fan-niima tiyauvaivee, na kiaunnee? Ai hama na itaa kua kiaunoo. Gioonna kiaapu Isarairaa mmuaki-aaya hama Anutuuqaa gioonna kiaapu tuanaaya variaivaara hama na itaa kua kiaunoo.

⁷ Aaparahaamaa sidinnaidi mmuakiaaya hama Anutuuqaa raunna mmaapuyavee. Anutuuqo Aa-parahaamaa tunoo: Isaakaa sidinnaidiia inna i sidinnaidi tuanaayavee, tiravai.

⁸ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Aaparahaamaakidiri mmatoo sidinnaidi mmuakiaaya hama Anutuuqaa raunna mmaapuyavee. Anutuuqo kua kiaa teerama kioovaudiri varuuya inna Aa-parahaamaa sidinnaidi tuanaayavee.

⁹ Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaivaa Aaparahaamaata ataa kua tunoo: Fai suaivaa mmataama kioovo nninai rikiee na kava vararane nino rikioo Saraava fai mmaapuvai mmataanaravaivee, tiravai.

¹⁰ Ii kua ivaa sai kuavai rikiaatee. Ii mmaapu Isaako ivo yokeenno nnaataivaa varooduu ari nnaataivo Revekaava mmaapu taaravaitana sunnaama kioo variravai.

¹¹⁻¹² Varuduu Anutuugo ari yaata utuuvaugiataama vuaivaa pikioo vuaivaa ariiniee kiaa mmataama kioo aataruuvo vakiaiveeraivaara ivo Revekaanna tunoo: I mmaapu ngaruuvoono ari kata nnaagiaivaa mmoori varaanaravaivee, tiravai. Tauraa hama taaravaitana mmatoosuaivaki Anutuugo itaa kua tiravai. Ivaitana hama varida mmoori yoketaivaa iida mmoori maisaivaa uu suaivaki ivo itaa kua tiravai. Ivaitana hama varida mmoori uuvaara hama ivo ivaitana mmoori uuvaudiri too vuaivaa mmataama kieeravai. Ari yaata utuuvaugiataama vuaivaa mmataama kieeravai.

¹³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Na Yakoopaara mmuduuya ruaunoo. Isaunnara hama na mmuduuya ruaunoo. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁴ Ivaara mo ta dataa kua kiaarannee? Fai ta kiaara: Anutuugo gioonna kiaapu vooyara maisayavee tioo vooyara yoketaayavee tiivaivee, kiaarannee? Hameetavee. Hama Anutuugo itaa kua tiivaivee.

¹⁵ Vaa Anutuugo Musiinna tunoo: Na ni boo kiataiyara fai na boo tinaravaivee. Na ni tuqinnaataakiayara fai na tuqinnaanaravaivee, tiravai.

¹⁶ Itaama vai kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapu voovoono inna iikiataino mmooriivaa iinnonno tinara: Fai na iinono rikioo Anutuugo niyara pinaama boo tioo ni vitaanaravaivee, tii aataru ivo hama kaanaatai

aataruvai. Anutuugo ariinoo innara boo kiataino fai innara boo tinaravai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vauvaki Anutuugo Faraunna ataa kua tunoo: A mmoori varonnaivaudiri ni yaagueeqaivo kooyaa vakiaiveeraivaara na kieetavai i yapa kieeravai. Mmuakiaa mmatavau variyaiya ni nnutuuvaa rikiaateeraivaara na kieetavai i yapa kieeravaivee. Anutuugo Faraunna itaa kua tiravai.

¹⁸ Ivaara Anutuugo vooyara ari boo kiataiyara boo tiivai. Vooyaki ivo ausa tinni yakeevaa iyaki yapaataikio yapaivai.

Anutuugo vooyara nnannatoo vooyara boo tiravai

¹⁹ Ivaara fai ngiikidiri mmuaavoono ni yaparainno tinara: Itaama vaino fai Anutuugo mo aaniira tiiyara tinara: Ngia iikiaa aataruuyauvo hama yoketaiyauvaivee, tinarannee? Mo gioono Anutuugo tiiyara ii aataruuvaa hatokaanarannee? Hama yopeemavee. Fai ivo itaa kua tinaravai.

²⁰ Ni seena-o, a Anutuugaa kua sai itaa kua kian-naikua a gioononnee? Kuu yavaivo vaidi kuaivaa roosiima hama ari ruaatarii nakaaraivaa tinoo: Aaniira ni ataama ruaataruannavainnee? Hama ivo itaa kua tiivai.

²¹ Kuu yavaivaa ruaatarii nakaaraivo yavaa mmataivaadiri ari iikiataikio hanuu kioo ru-aatarivai. Yavaa mmataivaa mmuaa saabavai hanuu saabama kiaivaadiri taara yavaavaitana inna ruaataruataino taaravaitana ruaatarinara-vai. Fai inna ruaataruataino voovai ari yoketaa mmooriivaa iinaraivaa ruaataruoo mmuakiaa

suai sabi mmoori iinaraivaatama ruaatarinara-
vai.

²² Anutuuqo iima kiai aataruuvo itaama mmuaakaraivai vainoo. Ivo inna nnan-nateeraivoota yaagueeqaivootama kooyaa vakiaiveeraivaara ivo ataama iiravai. Kuu yavaa sabi mmooriyauvaa iinara iima kiooyauvaa roosii gioonna kiaapuuya inna nnannatai gioonna kiaapuuya fai kiisa suai putu taikaarayara ivo mmannammanna iyara yaata utuoo hokoba suai faannainno variravai.

²³ Ta gioonna kiaapu ivo tiyara boo tiraiya inna oyai ari vookarai yoketaivaa taateeraivaara ivo itaama iiravai. Kuu yavaa yoketaa mmooriivaa iinara iima kiooyauvaa roosikiaunnaya ta inna oyai ari vookarai yoketaivaa taateera aataruuvaa vaa ivo tauraa mmuaanaa teerama kieeravai.

²⁴ Ta Yutayaiya tiikidiri vooyaataama ngia ngiari voopinnaiyakidiri vooyaataama vaa ivo ivaara ti maavee tiravai.

²⁵ Ivaara forofetaa vaidi voovai nnutuuvo Hosi-aavaano Anutuuqo tuu kuaivaa fafaara roo ataa kua tunoo:

Hama ni gioonna kiaapu tuanaiyara

fai na tinara:

Ni gioonna kiaapuyavee, tinaravee.

Hama na tauraa ni mmuduuya ruaiyara

fai na tinara:

Inna ni mmuduuya ruaiyavee, tinaravee.

²⁶ Yoosinna voovakinnaiya

vaa na tauraa iya kiasa mmiee kiaunoo:

Hama ngia ni gioonna kiaapuyavee, kiauyara

fai yapooma ngiari seenaiya iyara kiaara:

Anutuuqo hara kioo variivaa

raunna mmaapuyavee, kjaaravee.

Hosiaava itaa kua tiravai.

²⁷ Forofetaa voovai Yisayaavaano Isarairaiyara kooyaa kua voovai ataa kua tunoo: Nnukaivo nnoori mmaagaivau vaikiyai hama yopeema yaariraivaa roosiima fai gioonna kiaapu Isarairaiya kaayakaayau hara kiada varikio rikioo fai Anutuugo raati raari kiisaya nnaasu rupi yoketaivau yapaanaravaivee.

²⁸ Fai Anutuugo gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya irisai maisaivaa akiairaama iya mmينو rikioo taikaanaravaivee. Yisayaava itaa kua tiravai.

²⁹ Kava vo kua voovai vaa tauraa Yisayaava ataa kua tunoo: Udaanga Anutuugo Yaagueeqa Tuanaivoono hama Isarairaiya sidinnaidi vooya viteerama kioo pikiotiri. Sutuuma Kumuaraa varuuya roosiima ta putu taika kiaannatirivee. Yisayaava itaa kua tiravai.

Isarairaiya ngiarinaidiri aataru voovai iiravai

³⁰ Ivaara ta dataa kua kjaarannee? Fai ta ataa kua kjaaravee. Ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya ngiariiyara ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravee kiasa kiada hama ivaara mmooriivaa iirama kiada variyaiya iya kati Anutuugaara kutaavaivee kiasa kiada hara kiada varuduu Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tiravai.

³¹ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuugo mmataama kiooya tunoo: Anutuugaa avuuvau fai ta safuuma variaaravee, kiasa kiada mmaanna tuu aataruuvaa iidada fanniima kieeravai.

³² Mo aaniira iya fanniima kieeravainnee? Mo iya ngiari uu aataru mmooriivaa iida varida hama Anutuugaara iya kutaavaivee tiravai. Iya harurira sikauvaudiri haruriravai.

³³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Yisuunnara tinoo:

Taatee. Na yoosinna Sioona ivaki
gioonna kiaapuuya ivaayaadiri haruruateera
sikau voovai na yapa kieeravai.

Fai iya ivaayaadiri haruruaaravai.

Gioonna kiaapu voovoono

innara kutaavaivee kiaivoono

hama inna mmamma maisainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

10

¹ Ni seenayaso, ni seena gioonna kiaapu Yutayaiya Anutuugo iya vita yoketaivau yapaiveeraivaara ni aakiaivo yaagueeqama aikioovee tinoo. Anutuugo itaama iiki-aiveeraivaara na pinaama yaaku varaunoo.

² Vaa na arinaima tee ngii giaa ngii miauvai. Iya Anutuugaara pinaama mmuduuya ruaavai. Mmuduuya ridaata hama oyai tuanaivaa riki-aivaara fanniikiaavai.

³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tii aataruuvaa hama iya arinaima rikiada taavai. Anutuugaa avuuvau ta safuuma variaarayavee kiaa kiada ngiarinaidiri vo aataru vooyauvai iida varida variaavai. Anutuugaa aataru safuuma variraivaara hama iya ivaara ee-oo tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaavai.

⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiin-nara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa avuuvau safuuma variateeraivaara Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Yisuu Kirisiivaano atau riravai.

Fai Anutuugo aikiooma mmuakiaaya vitoo yoketaivau yapaanaravai

⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiada iidada Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravee kiaa uu aataruuvaara Musiiva ataa kua tunoo: Vaidi voovoono Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iinnonno fai ii aataru ivau hara kioo varinaravaivee, tiravai.

⁶ Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada inna avuuvau safuuma variaa aataruuvaara kua voovoono vainno ataa kua tinoo: Sa ai tinniivaudiri yaata utuee ataa kua kianee: Mo gioono ngiau aapuuvaki kuanarannee? kianee. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo ngiau apuuvaki vioo Yisuu Kirisiinna vitoo tiinaravee.

⁷ Sa ataa kua kianee: Mo gioono mmeepi vaidi putiraiya variraivaki kuanarannee? kianee. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo mmeepi vioo Yisuu Kirisiinna vitoo nninaravee. Kua voovoono itaa kua tiivai.

⁸ Ii kua ivaa itaama yaata utinoora tiee pikiee Musiiva tuu kua voovaara ataama yaata utuee kianee: Mmayaayaivo i vainima vainno i aaki-aivaki vainno mmaakiriivau vainoo, kianee. Ii mmayaaya ivo Anutuugaara kutaavaivee tira mmayaayaivaa ta gioonna kiaapuuya kiaa mmi-annavai.

⁹ Fai a ai avaivakidiri kuaivaa kooyaa ai seenaiya kiaa mmiee tinara: Yisuuva ni Udaangavaivee, tino rikioo i aakiaivoono tinara:

Yisuuva putuduu rikioo Anutuuqo inna tuduu putuuvakidiri diitoovo inna kutaa tuanaavaivee, tino rikioo fai Anutuuqo i vitoo yoketaivau i yapaanaravaivee.

¹⁰ Ta ti aakiaiyauvakidiri Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaunnano Anutuuqo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Ta ti avaiyauvakidiri ivaara kiasa kookieekiaunnano Anutuuqo ti vitoo yoketaivau yapaivai.

¹¹ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo fai hama inna mmamma maisainaravaivee, tiivai.

¹² Ii kua ivo hama mmuaa taaravaara tiivai. Mmuakiaayara tiivai. Yutayaiya hama ngiari vookaraama variaani ngiari vooipinnaiya ngiari vookaraama variaavai. Anutuuqo iya Udaanga mmuaa tuanaavai mmuakiaaya innara kiaiya ari yaagueeqa yoketaiyauvaa iya mmiivai.

¹³ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno Yisuunnara tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Udaangaivaara tino rikioo fai ivo inna vitoo yoketaivau inna yapaanaravaivee, tiivai.

¹⁴ Iya hama innara kutaavaivee kiaiya mo dataama innara kiarannee? Hama yopeemavee. Hama inna mmayaayaivaa rikiaiya mo dataama kiada innara kutaavaivee kiarannee? Hama yopeemavee. Gioonna kiaapu vooyaano hama mmayaayaivaa iya kiasa mmirama kikiyai mo dataama iya rikiaarannee? Hama yopeema rikiaaravai.

¹⁵ Gioonna kiaapu vooyaano gioonna kiaapu vooya hama titakiai mo dataama kiada vida

mmayaayaivaa gioonna kiaapu vooya kiaa mmi-aarannee? Hama yopeema vida kiaa mmiaara-vaivee. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaara nu-airaivo inna yoketaa ari vookaraivaivee, tiivai.

¹⁶ Hama kaayau gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa rikiada varaavaivee. Ivaara Yisayaava fafaara roo kua voovai vainno tunoo: Udaanga-o, deevono ti mmayaayaivaa rikioo ivaara kutaavaivee tiivainnee? Hameetavee, tiravai.

¹⁷ Itaama vaikiyai vaa mmayaayaivaa rikiaiyaano fai ivaara kutaavaivee kiaaravai. Gioonna kiaapu vooyaano Yisuu Kirisiinnara iya kiaa mmikio mmayaayaivo kooyaa vainai rikiada fai ivaara iya kutaavaivee kiaaravai.

¹⁸ Na ivaara ngii yaparaina kiaunoo: Mo Is-arairaa gioonna kiaapuuya hama rikiaavainnee? kiau vai. Ai mo vaa iya rikiaavaivee. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mmayaaya kiaa mmiraiya kuaivo
mmuakiaa mmatavau variyaiyasi kuaivai.
Iya kuaivo tooya sainai sainai
vaa nuai taika kiaivaivee, tiivai.

¹⁹ Na vo kuavai ngii yaparaina kiaunoo: Mo Is-arairaa gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiadaata hama arinaima rikiaavainnee? kiau vai. Musi-ivaano tauraa kua ivaa sai kuavai Anutuuqaa ataa kua tunoo:

Ngiari voopinaiyara
na yoketayoketaama iinai rikiada
Isarairaiyaano iyara kiaara:
Teenoo itaama variataavaivee,

kiaa kiada iyara nnannataaravai.

Kumimakama variyaiya na mmoori iinai riki-
ada

Isarairaiyaano iyara nnannataaravaivee.

Anutuuqo tuu kuaivaa Musiivaano itaa kua
tiravai.

²⁰ Yisayaava vo kua voovai ivaara yaaguee-
qama Anutuuqaara tunoo:

Hama niiyara buaakiaiya

vaa ni taani na iya tauvai.

Hama niiyara yaparakiaiya

vaa na kooyaa iya tasipama variauvaivee.

Anutuuqo tuu kuaivaa Yisayaavaano itaa kua
tiravai.

²¹ Mo Isarairaiyara Anutuuqo tunoo: Iya ni
kuaivaa rikiadaata hatokada niiyara ooqoo
tiraiyara na mmannammanna iyara yaaku
mmayaayau ruee variee ngiateera kiauvaivee.
Anutuuqo itaa kua tiravai.

11

*Anutuuqo gioonna kiaapu Isarairaiyara boo
tiravai*

¹ Na ivaara vo kuavai ngii yaparaina kiaunoo:
Mo Anutuuqo ari gioonna kiaapuuya mmooka
hanigia mmioo iya pikiaivainnee? kiauvai. Ai mo
hameeta iya pikiaivai. Neenoo Isarairaa vaidivai
variauvo Aparahaamaa sidinnaidivai variauvai.
Variauvo Piniomiinaa oyaivakidiri na diitee vari-
auvai.

² Tauraa Anutuuqo ari gioonna kiaapu ivo
mmataama kiooya arinaima too rikioovaara
hama ivo mmooka hanigia iya mmioo iya

pikiaivai. Vaa Anutuuga kua fafaara voovai ngia rikiaavai. Irayaavaano Anutuugaata yaagueeqama kua tiao Isarairaiyaki kua pinaivaa yapoo tunoo:

³ Udaanga-o, vaa iya i forofetaiya ruputuaani putu taika kiaani aiyara ausa mmuduuya mmira yeena tapiiyauvaata vaa iya rummua raubiriima kiaani nenevai nnaasu hara kiee variaunoo. Vari- aukai iya ni ruputuaara iida variaano.

⁴ Irayaava itaa kua tuuvaara Anutuugo mo dee kuavainno inna kua sai tuunnee? Anutuugo inna kua sai tunoo: Unnakua anutuuvaa nnu- tuuvo Baarannara hama ngiari ausa mmuduuya mmira vaidiiya kaayau (7000) na niniiniee kiaa mmataama kiauya variaavaivee, tiravai.

⁵ Aanna makeennaata itaama Anutuugo ari- iniee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapuuya kiisa vookiangii variaano. Ivo kati iyara yoke- taama yaata utuuvaara iya mmataama kieeravai.

⁶ Hama iya mmoori varoovaara Anutuugo iyara yaata utuoo iya mmatairavai. Kati iyara yoke- taama yaata utuuvaara iya mmataama kieera- vai. Anutuugo gioonna kiaapuuya mmooriiyau- vunudiri too iya mmataama kioo vitotiri. Ivo iyara kati yoketaama yaata utiraivo hama kutaa tuanaa vaitirivee.

⁷ Ivaara Isarairaa gioonna kiaapuuya dataa- maida variaannee? Iya Anutuuga aataru safu- uma variraivaara buaama rada nuaidada tooduu hama iya too vairavai. Anutuugo ariiniee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapu kiisa vooyaano nnaasu tooduu iya too vairavai. Homoraiya kumi- makaida varuduu Anutuugo tinni yaagueeqau-

vaa iya mmiravai.

⁸ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Anutuuqo iya aakiaiyouvaata
tinniiyouvaatama tuduu kumimakairavai.
Kumimakama rada varia rada nnidada
aanna makee ngiari avuuyauvaadiri
hama tuqinnama taavai.
Ngiari yaataiyouvaadiri
hama arinaima rikiaavaivee, tiivai.

⁹ Anutuuqaa kua fafaara voovaki Davuitiinna kuaivo vainno tunoo:

Iya pinaa buusaivaa nneeda varida
ngiari mannaka tida sirigakiaivaara
ngiari buusa nneeraivaudiri iya haruruaavai.
Kii ngiari haruriraivo
kobeevaa roosiima iya utuaiveera na kiaunoo.
Kii iya harurida irisaivaa varaateera na kiaunoo.

¹⁰ Iya avuuyauvo upisiinai
sa tuqinnama taateera na kiaunoo.
Ngiari koonnama variaivaara
mmuaararaivo iya utinai
mmannammanna kookama utida nookiaateera
na kiaunoo.

Davuitiivaano itaa kua tiravai.

¹¹ Ivaara na kava ngii yaparaina kiaunoo: Yutayaa gioonna kiaapuuya haruruu suaivaki iya harurida eeyaara maisairavainnee? kiau-vai. Hama iya harurida eeyaara maisairavaivee. Iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara Anutuuqo iya pikioo ngiari voopinnaiya vitoo

yoketaivau yapeeravai. Yutayaiya iya teeda kiatee: Teeta itaama yoketaama variataavaivee, kiteeraivaara Anutuugo ngiari voopinnaia vitoo yoketaivau yapeeravai.

¹² Yutayaiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara Anutuugo yaagueeqa yoketaa ari vookarauyauvaa mmuakiaa mmatavau varuuya mmiravai. Iya Anutuugaara kumimakaida varu-uvaara Anutuugo yaagueeqa yoketaa ari vookarauyauvaa ngiari voopinnaiaatama mmiravai. Mo fai Yutayaa gioonna kiaapu mmuakiaaya Anutuugaa aataruuvaara arinaima rikiakio Anutuugo iya vitano rikioo inna yaagueeqa yoketaa ari vookaraiyauvo fai iyasi ari vookaraama pinaavai vainaravaivee.

Anutuugo ngiari voopinnaia vita yapaanara aataruuvo kooyaa vaivai

¹³ Ngia voopinnaia na ngiita aanna makee kua kiaunoo. Na voopinnaia ngiiyara kua kiaa mmiaaree nuaira vaidivai variauvoonora tiee na nini mmooriivaa yaagueeqama iina ivaara nini mannaka tinaravai.

¹⁴ Nini seena Yutayaa gioonna kiaapuuya ivaa teeda ivaara kiatee: Teeta itaama iikiataavaivee, kiteeraivaara na nini mmooriivaa yaagueeqama iina ivaara nini mannaka tinaravai. Fai iya itaa kua tida nnaagiai ausa hanigiakio Anutuugo iyaatama vitoo yoketaivau yapaanaraivaara na faannaina variaunoo.

¹⁵ Yutayaiya hama Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara ivo iya pikioo mmuakiaa mmatavau variaya vitana inna tasipama mmuaavau vari-aara aataruuvo kooyaa vairavai. Fai Anutuugo

kava Yutayaiya vitanai dataama fai iya variaarannee? Vaidiyya putida kava diitada variraivaa roosiima fai iya yoketaama ari vookaraama vari-aaravee.

¹⁶ Ta Yutayaiya iira aataruuvo ataama vainoo. Mmuaa saabavakidiri tauraa hudoo yeenna bereetaivaa ta Anutuuqaaniee kiaa yapaannaduu rikioo nnaagiai hudoo yeenna bereetaiyauvootama innaniyauvai vairavai. Yatari tuukaiyauvo Anutuuqaaniyauvai vauduu rikioo nnaa hammaraiyauvootama innaniyauvai vairavai.

¹⁷ Yutayaiya yatari oriipaivaa nnaa hammaraiyauvaa roosiima variravai. Yatari giaina oriipaivaa nnaa hammara vooyauvai Anutuuqo vaa utu rakau kieeravai. Yatari oriipa mmaraivaa hammara voovai varoo giainaivaa nnabaiyaa rabanika kioo ivaki utu kiooduu rikioo ivaa nnammariivaa oyai tuukaivakidiri varoo uriravai. Ngia voopinaiya mmaraa yatari oriipaivaa hammaraiivaa roosiima varida Anutuuqaa yaagueeqaivaa vaa ngieetama varada Yutayaiya yoketaama variraivaatama vaa ngia varaavai.

¹⁸ Ivaaraida yatari nnaa hammara vooyauvai vaa utu rakau kioovaa roosiima variaa gioonna kiaapu Yutayaiyara sa a voopinnaa voovoona nniiki rakainna iya maisa kua kianee. A dataama variannakuanoonna ivaara aiyara mannaka kiaannanee? A mmanna hammarakuavee. Hama eenoo nnammariivaa tuukaivaa mmiannavai. Tuukaivoono nnammariivaa i mmivaivee.

¹⁹ Fai a tinara: Mo ni mmaataivaa teerama kioovaara ivo nnaa hammaraiyauvaa utu rakau

kieeravaivee.

²⁰ A itaa kua tinaraiivo kutaa kuavai. Iya hama Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo iya utu rakau kieeravai. A innara kutaavaivee kianaiavaara a iya mmaataivaa varee variannavai. Sa ivaara ai mannaka kianee. Aatuuma kiee varianee.

²¹ Yatari hammara tuanaiyauvaa hama Anutuugo too pikieeravai. Utu rakau kagaari kieeravai. Itaama vaivaara rikiaanee. Hama ivo i too pikiaa-naravaivee.

²² A ii kua ivaudiri Anutuugo boo tioo tuqinneera aataruuvaa tee ivo nnannataikio irisai mmira aataruuvaatama taannavai. Vaa haruruaiyara ivo nnannataivai. Aiyara ivo boo tioo tuqinnaivai. Anutuugo iiyara boo tiivaara fai a mmannammanna yaata utuee varino fai ivo iiyara mmannammanna boo tinaravai. Mo fai a inna pikino fai ivo yatari hammaraiyauvaa utu rakairayaama i utu rakainaravai.

²³ Fai Yutayaiya innara kutaavaivee tikio rikioo fai ivo iya vita ngiari mmaataiyauvunu kava yapaanaravai. Anutuugo aikiooma iya vita kava yapeeraivoonora tuoo fai iya vita ngiari mmaataiyauvunu kava yapaanaravai.

²⁴ A voopinnaikua yatari oriipa mmaraivaava hammaraiavaa roosiima variannano Anutuugo vaa i utu rakau kioo giaina yatari oriipaivaki hama i mmaata tuanaavaki i utu kiaiivai. Giaina yatariivaa roosiima Yutayaiya hara kiada variavaai. Vaa ii yatari ivaa nnaa hammaraiyauvaa utu rakau kiaiuyauvaa Anutuugo kava iya vita ngiari mmaata tuanaivaki yapaaraiivo inna hama inna mmuaararainaravai.

Anutuuqo mmuakiaayara boo tiivai

²⁵ Ni seenayaso, hatauma kua voovai kua kuta kuavai vaivaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaatee. Ngia ngiingiiyara kiaanoo: Ta tinni yoketaayavee, kiasa kiada ivaara yaata utivoora na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Isarairaa gioonna kiaapu vooya Anutuuqaara ausa vuatinni yaagueeqairaiivo hama tupatupaa vainaravai. Gioonna kiaapu voopinna voopinnaia Anutuuqaara kutaavaivee kiasa kiada ausa hanigia kikio Anutuuqo aikiooma yaarummua kino fai Isarairaa vooya ausa vuatinni yaagueeqairaiivo taikaanaravai.

²⁶ Itaama vaino rikioo Anutuuqo fai gioonna kiaapu Isarairaiya vita yoketaivau iya yapaanaravai. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Yoosinna Sioonadiri fai ti vitaanaraivo ninaravai.

Fai ivo ngioo Yakoopaa sidinnaidiia iira aataru mmoori maisamaisaiyauvaa ruga taika kiaanaravai.

²⁷ Na iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanara suaivaki na nnaaru kua yeena rau kiese kiasa kuaivaa kaanaivo kooyaa vainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²⁸ Anutuuqo nnaaru vaa Yutayaiya ariiniee kiasa mmataama kieerayara tuoo iyara tunoo: Ni seenayavee, tiravai. Nnaaru varuu vaidi Aapara haamainnara yaata utuoo itaa kua tiravai. Yutayaiya mmayaaya yoketaivaara ooqoo tuuvaara nnaagiai Anutuuqo iyara tunoo: Ni nnammutu-

aayavee, tiravai. Anutuuqo ngia voopinnaia ngiiyara yaata utuoo itaa kua tiravai.

²⁹ Vaa tauraa Anutuuqo ariini mmataama kioo gioonna kiaapuuya maavee tuu kuaivaata ari yaagueeqaivaa iya mminara tuu kuaivaatama hama pikioo vo kua voovai tiravai.

³⁰ Mo nnaaru ngiengie voopinna voopinnaia Anutuuqaa kuaivaa ngia hatokeeravai. Yutayaiya Anutuuqaa kuaivaa hatokoovaara aanna makee Anutuuqo ngiiyara boo tiivai.

³¹ Mmuaikaraama aanna makee Yutayaiya Anutuuqaa kuaivaa hatokaavai. Anutuuqo ngiiyara boo tiivaara fai ivo iyaraatama boo tinaravai.

³² Mmuakiaa gioonna kiaapuuyara Anutuuqo iyara boo tiraivo kooyaa vakiaiveeraivaara ivo iya tunoo: Inna aikioo, ni kuaivaa hatokaatee, tiravai.

Pauruusoono Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai

³³ Anutuuqaa yaagueeqa yoketa yoketaiyauvo kaayau ari vookaraiyauvai vaivai. Ari yaata tinniivaudiri utii kuaivootama kaayau ari vookaraivai vaivai. Mo ivo yaata utii kuaivaa deevono fai aikiooma rikioo kooyaa ti kiaa ti mminarannee? Hama yopeemavee. Mo deevono ivo iivaa ari-naima too rikiaanarannee? Hama yopeemavee.

³⁴ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivaa yaata tinniivau vai kuaivaa mo gioono rikiaivainnee?

Hama yopeema rikiaivaivee.

Mo gioono aikiooma inna kiaa mmikio mmooriivaa ivo iivainnee?

Hama yopeemavee.

³⁵ Mo gioono ivo irisai
 mminnaa voovai inna mmiaiveera
 mminnaa voovai inna mmiivainnee?
 Hama yopeemavee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³⁶ Mmuakiaa mminnaayauvai Anutuuqoono
 iiravai. Ivo aanna makee mmuakiaa mmin-
 naayauvai tikio vainoo. Ii mminnaa mmuakiaa
 iyauvo ariiniyauvai vainoo. Inna nnutuuvo ngiau
 aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua
 kutaa.

12

*Ta Anutuuqaa mmoori vareera aataruuvaa sa-
 fuuma iikiaaravee*

¹ Ni seenayaso, itaama vainai Anutuuqo
 pinaama tiyara boo tiivaara na aa kua aavaa
 yamaama ngii giaa ngii minaravee. Nnaaru
 vaidiiya puara sipisiipaiyauvaa Anutuuqaa
 kati huda mmuneema ngiingii mmamma
 mmuyai mmuakiaayauvai inna mmida inna
 mmooriivaara nnaasu yaata utida iikio rikioo
 inna yoketaakiaivee. Ngia itaama iida inna
 Anutuuqaara ausa mmuduuya mmira mmoori
 tuanaavaida iikiaanoo.

² Sa mmatayaa diaa aataruuyauvaa mmatayaa
 diaiya iikiaaneema ngieetama iikiatee. Ngia Anu-
 tuuqaata kua tida ee-oo tikio rikioo ngii aaki-
 aiyauvaa hanigioo karaasa ausa vuatinniyauvaa
 ngii miaivee. Ngia itaama iida fai Anutuuqaa
 yaata tinniivau vai kuaivaa arinaima teeda riki-
 aaravai. Anutuuqaa yaata tinniivau vai kuaivo
 yoketayoketaa kua nnaasu vainoo. Hama kiisama

konnainoo. Ngia rikiada iikio fai pinaama inna yoketainaravai.

³ Anutuuqo niyara kati yoketaama yaata utuoo tinoo: Ni mmayaayaivaa varee nuainna variee kiaa mmianee, tiivaaraina na ngii mmuakiaaya ngiita ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Ngiengie variayauvunugiataama variatee. Safuuma ivaugiataama varida sa ngiingiiyara yaata utida ngiingii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaaraivaara iikiatee. Ngia mmuakiaaya Anutuuqaara kutaavaivee kiaa yaagueeqaivaa Anutuuqo ngii miivaugiataama mmuaavai mmuaavai ngiengie variaa aataruuvaara tirooma yaata utida ivaugiataama variatee.

⁴ Vaa ta taunnava. Vaidiivaa mmammaivau vai mminnaiyauvo airi airi mminnaayauvai vaivai. Yuku yaaku avu yaataiyauvo vaikio hama iyauvo mmuaa mmoorivai iikiaavai. Ngiari miarami-araa mmooriiyauvaa safuuma iikiaavai.

⁵ Ivaanikaraama ta kaayauma variaunnano Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara mmuaa mmam-mavai vaivaa roosiima ta varida ta mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai titi seenaiyaniya ta vari-annava.

⁶ Ivaaraida Anutuuqo kati tiyara yoketaama yaata utuoo vo mmoori vo mmooriiyauvaa iikiateera yaagueeqaivaa ti mmiivaugiataamaida mmuaavai mmuaavai fai ta iikiaaravai. Fai Anutuuqo vo vaidi vooya Anutuuqo tii kuaivaa kiaa mmiaara mmooriivaa iya mminai teeda innara kutaavaivee kiaa yaagueeqaivaugiataama safuuma ivaa iikiatee.

⁷ Fai Anutuuqo vo vaidi vooya ngiari seenaiya

tasipama mmoori vareera mmooriivaa iya mminai teeda safuuma ivaa iikiatee. Fai Anutuugo ari vitaira mmooriivaa vo vaidi vooya mminai teeda safuuma ivaa iikiatee.

⁸ Fai Anutuugo vaidi vooya ngiari seenaiyaata yamaa kua yamaa kua tida itaqitaama iikiateera tii mmooriivaa mminai teeda safuuma itaama iikiatee. Fai vaidi vooya ngiari mminnaa mmuakiaa ngiariisi vaiyauvaa ngiari seenaiya mmiaaree kiaa sa iyauvaara yaata utida puaisa utirama kiada kati mmiatee. Fai vaidi vooya gionna kiaapuuyara diaaree kiaa yaagueeqama kiada dida vaidi iikiatee. Fai vaidi vooya ngiari seena gionna kiaapuuyara yaata utida tuqinnaaree kiaa ausa sirigairavaa tasipama iikiatee.

⁹ Fai ngia ngiingii seenaiyara mmuduuya rida sa ausa mmuduuya unnakuaivaa tasipama mmuduuya ruatee. Ausa mmuduuya kutaa tuanaivaa tasipama mmuduuya ruatee. Maisa mmoori aataruuvaa sa yaata utiraida mmooka hanigia mmida aataru safuuvaa nnaasu yaata utida puaisa utuatee.

¹⁰ Ngia vaa ausa hanigieeraiya ngia ngiingii kata vayaiyara mmuduuya ruaaneema mmuaavai mmuaavai ngiingiiyara ngiingiiyara pinaama mmuduuya ruatee. Ngia ausa mmuduuya mmira aataruuvaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaama yaata utida ngiingii kua ngiingii kuaivaa tuqinnama rikiaatee.

¹¹ Ngia ngiingii mmooriyauvaa yaagueeqama kiada varakio sa ngii pirisakiaivee. Mmannasa Yoketaivo ngii tasipama variivaara yaata utida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa itaama

yaagueeqama kiada iikiatee.

¹² Anutuuqo tupatupaa variraivaa ngii mmiivaara yaata utida faannaida sirigaida variatee. Varikio mmuaararai aataruuvo ngiisi vainai teeda rikiadaata yaagueeqama varida yaaku varaivaa sa pikieeraida mmannammanna yaaku varaatee.

¹³ Ngii seena Anutuuqaa gioonna kiaapu vooya hama iyasi mminnaatainai ngieenoo iyara boo tida ngiingii mminnamminnaa yapaiyauvakidiri vooyauvai iya mmiatee. Voopidiri ngiaiya hama yeenna nnaunnaatainai ngieenoo iyara boo tida iya mmiatee.

¹⁴ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaiyauvaa ngii mikiai sa iyauvaara yaata utiraida Anutuuqaata kua tida yaaku varakio rikioo ivaano iyara yoketaakiaiveera kiatee. Sa ngia Anutuuqaata kua tida mmoori maisaivaa iya mmiaiveera kiatee.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya sirigaida varikiai ngieetaatama iya tasipama sirigakiatee. Gioonna kiaapuuya ausa mmuaarareeda ratada varikiai ngieetaatama iya tasipama rataatee.

¹⁶ Ngii seena mmuakiaayara yaata utida mmuaakaraama mmuaavaugiataama iyara tuqinnaatee. Sa ngiingiiyara mannaka tida ta nnoonna vaidiyavee kiasa kiada variatee. Ta mmanna vaidiyavee kiasa kiada inna aikioo mmanna vaidiyya tasipama varida mmoori varaatee. Sa ngiingiiyara yaata utida kiatee: Ta tinni yoketaayavee, kiatee.

¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono aataru maisaivaa ngii iinai teeda sa irisai aataru maisaivaa

inna iikiatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu vai aataru yoketaiyauvaara yaata utida iyauvaa nnaasu iikiatee.

¹⁸ Ngiengieenoo mmannammanna yoketaama variraivaa puaisa utida teekio ausa nuufa tasi-pama varira aataruuvo kooyaa vainai gioonna ki-aapu mmuakiaaya tasipama itaama tirooma vari-atee.

¹⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, gioonna kiaapu vooya aataru maisaivaa ngii iikiai teeda sa ngiingiiyara yaata utida ngiengieenoo irisai maisaivaa iya mmiatee. Pikikio too fai Anutuugo ariinoo iyara inna nnannateeno too irisai maisaivaa iya mminaravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Udaanga Anutuugo tinoo: Maisa mmooriivaa irisaivaa mminaraivo inna niinivai. Fai neenoo irisai maisaivaa iya mminaravaivee, tiivaivee.

²⁰ Kua fafaaraivo itaa kua tiivaara yaata utida aa kua aavaaraatama yaata utida iikiatee. Kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai i nnammutuaivo yeenna rainai yeennaiyauvaa inna mmianee. I nnammutuaivo nnoori rainai nnooriivaa inna mmianee. Fai a inna itaino ivo ausa mmuaararavaa varoo mmamma maisainaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²¹ Aataru maisaivo ngii yaatareevoora ooqoo kiatee. Aataru yoketaivaa iida aataru maisaivaa yaatara kiaatee.

13

Ngiingii kieeta ngiiyara diraiya avaiyauvaa sa-fuuma rikiaatee

¹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari kieeta iyara diraiya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Hama gioono tikiyai iya kieetaya variaavai. Anutu-uqoono tikiyai iya kieetaya variaavai. Ti kieeta makee variyaiya Anutu-uqoono tikiyai variaavai. Ivaara iya avaiyauvaa rikiada iikiatee.

² Gioonna kiaapu voovoono ari kieetaiya avaiyauvaa hatokoo hama iyauvaa nnaasu hatokaivai. Anutu-uqo iya mmataama kiaikio vai aataruuvaatama hatokaivai. Fai gioonna kiaapu voovoono itaama iino too kua pinaivo innaki vainaravai.

³ Yoketaa mmooriivaa iikiaiya hama ngiari kieetaiyara aatuukiaavai. Maisa mmooriivaa iiki-aiya iyara aatuukiaavai. Ngia vaidi ngiiiyara haitatuuraivaara aatuuraivaa ngii pikiaatainnee? Mo fai ngia yoketaa mmooriivaa iikio too ivo ngiiiyara kua yoketaivaa tinai rikiada hama innara aatuukiaaravai.

⁴ Ngia yoketaama variateeraivaara ivo Anutu-uqaa mmoori vareera vaidivai varivai. Ivaara mmoori yoketaivaa iikiatee. Mo ngia mmoori maisaivaa iida innara aatuukiatee. Mmoori maisaivaa irisai mmira yaagueeqaivo kutaa tu-anaa innasi vaivaara aatuukiatee. Ivo Anutu-uqaa mmoori vareera vaidivai varioo mmoori maisa iikiaiya Anutu-uqaa nnannateera irisaiava iya mmiivai.

⁵ Ivaaraida ngiingii kieeta ngiiiyara diraiya avaiyauvaa rikiaatee. Sa Anutu-uqaa nnanna-teeraivo ngiiisi nninaraivaara nnaasu yaata utida iya avaiyauvaa rikiaatee. Ngii yaata utira yoke-taiyauvo ngii giaa ngii miivaugiataama yaata

utida iya avaiyauvaa rikiaatee.

⁶ Ii itaama vai aataru ivaara ngia takiisa sikauyauvaa yapaavai. Kieeta vaidiia gioonna kiaapuuyara iikiaa mmooriivaa Anutuuqoono iya mmuuvaa iikiaivaara ngia takiisa sikauyauvaa yapaavai.

⁷ Ivaaraida takiisa ari vookara ari vookaraiyauvaa ngia iya mmiraiyauvaa safuuma iya mmi-atee. Ngii kieetaiya kiaivaugiataama safuuma mmi-atee. Itaama iida iya kuaiyauvaa rikida iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaatee.

Ngiiingii seenaiyara mmuduuya rida iyara yoke-taakiatee

⁸ Vaidi voovoono irisai ree kiaa mminnaivaa ngii mino too sa mmannammanna ngiiki hokoba suai vakiaivee. Makee tinai irisaiavaa mmia-tee. Ngiiingiiyara ngiiingiiyara mmuduuya rira aataru ivo inna mmuaa aataruvai nnaasu ngii-iki mmannammanna vakiaivee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya riraivoono Anutuuqaa mmaanna tuu kuaivaa aikiooma iivai.

⁹ Anutuuqaa mmaanna tuu kua vooyauvai vainno ataa kua tunoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Sa ai seenaiya mminnaiyauvaa mmuara varaanee. Ai seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno i varaatainai sa iyauvaa varaanaraivaara yaata utuane, tuu kuaivaata vo mmaanna tuu kuaiyauvaatama nuunama vai oyaivo ataama vainno tinoo: A iyara mmuduuya ruannaneema ai seenaiyaraatama mmuduuya ruanee, tiivai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya riraivoono hama iyara mmoori maisaivaa iinaravai. Ivo itaama ari seenaiyara mmuduuya riraivoono fai Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki vau kua kaanaivaa iinaravai.

¹¹ Ngia variaa suaivaa arinaima teeda riki-aivaara itaama iikiatee. Ii suai ivo hama vuru vaira suaivai. Ngiau diitada avu nnaasu teeda vaidia variaa suaivai. Tauraa tuanaa ta Yisuunnara kutaavaivee tuu suaivaki Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Aanna makee ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaa kaanaivo ti vainima vainoo.

¹² Heenaivo kiisa suai taikaanara iikio patairaivo aa nninoo. Ivaara nnikiai ta upisiivaara iira maisa aataruuyauvaa pikiada suaivau Anutuugaa rapira mminnaiyauvaa uyu rau kiada yaagueeqama diaaravai.

¹³ Kooyaa suaivau varirayaama nnikiai ta yoketaama variaaravee. Hama ta nuunaida varida kaayau isareera maisaivaa tasipama varida hama ta kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakama varida hama ta titi mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida sabi nuaira aataruuvaa iida hama ta vaidiia avuuyauvunu tomedaivaa iida ti mmamma maisainai variaaravai. Nnikiai ta hama buaaru tida rapida varida hama ti seenaiya teeda kiaara: Teeta itaama variataavaivee, kiaa ta iyara nnannataaravai.

¹⁴ Ngia sa itaama iirama kiada ngii Udaanga Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaa varaatee. Ngiiingii mmamma iira aataruuvo ngii iikiatainai ngia mminnamminnaa maisaiyauvaa

varaaraivaara sa yaata utirama kiada pikiaatee.

14

Sa ngii seenaiyara yaata utida kiatee:

Maisama variaanoo, kiatee

¹ Vaidi voovoono vaa ausa hanigia kioo muaraagama variivo ngia nuunakiaivaki varinai teeda ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida ivo yaata utii kuaivaara sa airi kua tida ivaara inna yapara yaparaida innaki kuaivaa yapaatee.

² Vaidi voovoono Anutuugaara pinaama yaagueeqainno kutaavaivee kiaa kioo ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa sabi nnaivai. Vaidi voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo muaraagama variivoono mmanna yeennaiyauvaa nnaasu nnaivai.

³ Vaidi ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa sabi nnaivoono sa vuai vaidiivo hama fayai nnaivaara nniki rakammuaivee. Vaidi hama fayai nnaivoono sa vuai vaidi ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa nnaivaara too kiaivee: Inna a mminnamminnaa maisaivaa varaannanoo, kiaivee. Vaa Anutuugo innaata maavee kiaa yitaivaara sa itaa kua kiaivee.

⁴ Ari vo vaidivai ngiaammuauvai varioo inna mmoori varaivaara a gioononna inna kian-nanoo: A maisama variannakuavee, kiannanee? Ari haitatuura vaidiivoono ivo yaagueeqama varioo muaraagama variivaa taivaivee. Ari Udaanga Yisuu Kirisiiva aikiooma yaagueeqaivaa inna mmimo too fai ivo yaagueeqama varinaravai.

⁵ Vaidi voovoono tinoo: Mmuaa suaivai inna pinaa suaivai mmuakiaa suaiyauvaa yaataraiவை, tikio vo vaidivoono tinoo: Mmuakiaa suaiyauvai mmuaa karaiyauவை, tiivai. Ngia mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ii aataru ivaitanaara ngii yaata utiraiyauvo yoketaivaaraata maisaivaaraatama ngii giaa ngii miivaugiataama arinaima rikiada puaisa utida iikiatee.

⁶ Vaidi voovoono mmuaa suaivaara pinaa suaivaவைe tiivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo itaa kua tiivai. Vaidi voovoono ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa nnaivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo nnaivai. Ivo hama sabi nnaivai. Ivo Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaa kioo nnaivai. Vaidi voovoono fayaiyauvaara ooqoo tiivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo ooqoo tiivai. Ivoota Anutuuqaara kua yoketaivaa tiivai.

⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari variraivaara yaata utuoo hama ariiyara nnaasu varivai. Hama ariiyara nnaasu putivai.

⁸ Fai ta variaaraivo Udaanga Yisuu Kirisiinnara nnaasu variaaravai. Fai ta putuaaraivo innara nnaasu putuaaravai. Ta variaarannee? Vara ta putuaarannee? Inna ta Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyavee.

⁹ Ivaara gioonna kiaapu variyaiyaraata putuaiyaraatama iya Udaangavai varioo iyara haitatuukiaiveeraivaara Yisuu Kirisiiva putuoo keenaa diitoo variravai.

¹⁰ Mo aaniira a ai seenaivaaki kua pinaivaa yapa kiee maisa kuaiavaa inna kiannanee? Mo

aaniira a ai seenaivaara nniki rakammuannanee? Fai ta mmuakiaaya Anutuuga avuuvau kua pinaivaki dikio ivo ti yaparainaravai.

¹¹ Ivaara Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivo tunoo: Na variaukaira tida mmuakiaa gioonna kiaapuuya ni yuku oyaivaki toorivu yau harada niyyara kooyaa kiaara:

Inna Anutuugovee, kiaravaivee, tiravai.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹² Itaama vaino Anutuugo ti yaparainara suaivaki ta mmuakiaaya titi variraivaara fai inna kiaa kookieekiaaravee.

Sa mmoori maisaivaa iikiai ngii seenaiya ivaara haruruatee

¹³ Ivaaraida nnikiai titiyyara titiyyara yaata utida kiaara: Maisama variaanoo, tiraivaa pikiaravee. Ta ii aataru ivaa pikiada aa kua aavaara ta iikiaravee kiaa kiada iikiaravai. Ti seena ausa hanigiai voovai haruruoo mminnamminnaa maisaivaa vareevoora tida hama ta vo aataru voovai iikiaravee.

¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva niiki varikiaira tiee na aa kua aavaa arinaima rikiauvai. Hama yeenna fayai voovai ari mmaara haipavai vaivai. Vaidi voovoono yaata utuoo tinara: Ii yeenna fayai ivo haipavaivee, kiaa kioo ivaa nnoo fai mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai.

¹⁵ Fai a vo yeenna fayai voovai nnaivaara i seena ausa hanigiai voovoono ivaara yaata utuoo haipa mminnaavaivee kiaa kioo ausa mmuaararavaa varano ivaara fai hama a innara mmuduuya riraivo aiki vainaravai. I seena ausa

hanigiaivaara Yisuu Kirisiiva putuuvaara yaata utuee sa yeenna fayai vooyauvai nneeno rikioo ivo iyauvaara haruruoo koonnama variaivee.

¹⁶ Aataru voovaara a yaata utuee kiannanoo: Inna yoketaa aataruvaivee, kiasa kiee iinai gioonna kiaapuuya koonnama yaata utida kiasa: Inna maisa aataruvaivee, tivoora sa iikianee.

¹⁷ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki variaya hama yeenna nnooriivaa nnaaraivaara variaavai. Iya safuuma varida ausa nuufaivaa tasipama varida sirigaida hara kiada variaaraivaara variaavai. Ii sirigaira aataru ivaa Mmannasa Yoketaivoono iya mmiivai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinna aataruuvaa itaama iivaara Anutuugo innara tinara: Na inna tauko ni yoketainoo, tinai gioonna kiaapuuyaata innara yoketaavaivee kiasaravai.

¹⁹ Ivaaraida nnikiai ta ausa nuufaira aataruuvaa purida titiyara titiyara tuqinnada varida yaagueeqama variaaravee.

²⁰ Sa yeennaivaara vo aataru vo aataruuyauvaa iikio ivara Anutuugo ii mmooriivo maisakiaivee. Mmuakiasa yeenna fayaiyauvaa vaidiia nnaayauvaivee. Itaama vainai ngia yeenna fayai voovai nneekio too gioonna kiaapu voovoono ivara haruruoo mminnamminnaa maisaivaa varanarivo inna koonnai aataruvai.

²¹ Ngii seena gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera voovoono ngia iikiaivaara harurivoora sa fayaiavaa nneeda sa vuainaivaa nneeda sa vo aataru vo aataruuyauvaa iikiatee. Fai ngia hama itaama iiraida kati varikio inna yoketaa aataruvai.

22 Ii aataru ngiengie iikiaa iyauvaara ngia ngiingii yaatana rikiaa kuaivaa ngia mmuaavai mmuaavai ngiengie nnaasu rikikio Anutuugootama nnaasu rikiaivee. Vo aataru voovaara gionna kiaapu voovoono ari yaataivaudiri tinoo: Yoketaa aataruvaivee, kiaa kioo hama ivaara ariiyara tinoo: Na maisama iikiaunoo, tiivaara Anutuugo innara yoketaunoo.

23 Fai ivo ari nnai yeenna fayaivaara taara yaata utino ivaa nnai suaivaki Anutuugo irisai maisaivaa mmiraivo vainoo. Ivo hama Anutuugaara yaagueeqama kutaavaivee tiivaara Anutuugo irisai maisaivaa inna mminaravai. Gionna kiaapu voovoono hama Anutuugaara kutaavaivee tirainno vo aataru voovai iivaara ivo iya mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

15

Sa ngiingiiyara yaata utiraida ngii seenaiyara yaata utuatee

1 Ta yaagueeqama variaunnaiya hama titiiyara nnaasu yaata utiraida ti seena muaraagama vari-aiya mmuaararaiyauvaa teeta varaaravee.

2 Ti seena voovai yoketaama variaiveera ta mmuaavai mmuaavai innara yoketaama iikiokio fai ivo varia roo vioo vioo yaagueeqama varinaravaivee.

3 Mo Yisuu Kirisiiva hama ariiyara yaata utuoo variravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gionna kiaapuuya Anutuugaa rakanoo raaranoo kiaa kuaiyauvo vaa niiyaa vaivaivee, tiivai.

⁴ Ta Anutuuqaa kua fafaaraivaa rikiada yoke-taama variateeraivaara nnaaru vaidiiya Anutuuqaa kuaivaa fafaara reeravai. Ta ii kua iyauvaa jaarida arinaima rikiada variaunnano mmuaararaivo tiisi nnikiainnaata ta yaagueeqama varida ivaki vai kuaiyauvaara sirigaida varida kaanaivaara faannaida variateeraivaara vaidiiya nnaaru Anutuuqaa kuaivaa fafaara reeravai.

⁵ Mmuaararaivo tiisi nnikiainnaata ta yaagueeqama variaunna aataruuvaata Anutuuqaa kuaivaara ti yoketai aataruuvaatama oyaivo Anutuuqovee. Ivoono ngii tasipama iinai ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaama yaata utida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada Yisuu Kirisiiva ngii vita vitaivaugiataama variateeraivaara na ngiiyara yaaku varaunoo.

⁶ Ngia mmuakiaaya mmuaavaugiataama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuuqaara kua yoketaivaa kiateeraivaaraatama na ngiiyara yaaku varaunoo.

Ngari voopinnaiyaata mmayaaya yoketaivaa rikiaaravai

⁷ Yisuu Kirisiiva ngiiyara yoketaimno ngii tuqinnaineema ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida tuqinnaatee. Anutuuqaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera itaama iikiatee.

⁸ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuqo kua kuaa teerama kiooyauvaa nnaaruaa vardi Aaparahaamainna kuaa mmuuvo kutaavai vainai kooyaa taateeraivaara Yisuu Kirisiiva Yutayaa vaidiiya mmoori vareera vaidivai variravai.

9 Anutuuqo gionna kiaapuuyara boo tiraivaara ngiari voopinaiya Anutuuqaara kua yoketaivaa kiateeraivaara ivo Yutayaiya mmoori vareera vaidivai variravai. Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno Anutuuqaara tinoo:

Ivaara na ngiari voopinaiyaki nuaina aiyara kua yoketaivaa tinaravai.

I nnutuuvo ngiau aapuuvaki vaivaara na kuaru tinaravaivee.

10 Anutuuqaa kua fafaaraivo itaa kua tioo vo kuavai tinoo:

Ngia ngiengie voopinaiyaso,
Anutuuqo mmataama kioo gionna kiaapu
Yutayaiya tasipama sirigakiatee.

11 Kua fafaaraivo itaa kua tioo kava vo kuavai tinoo:

Ngia voopinnaa mmuakiaaya
Udaanga Anutuuqaara kua yoketaivaa kiatee.

Mmuakiaa gionna kiaapuuya
innara kua yoketaivaa kiatee.

12 Kua fafaaraivo itaa kua tikio kava ivaki Yisayaavaano tuu kua voovai vainno tinoo:

Yesiinna oyaivakidiri
fai vaidi voovai diitaanaravai.
Ivo nnino too Anutuuqo inna tino too
ngiari voopinaiyara dinaravai.

Iyara dinai teeda
ivo iya tuqinnaanaraivaara
faannaida variaaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

13 Ta yoketaama variraivaara faannaira oyaivo Anutuuqovee. Ngia innara kutaavaivee kiaivaara

ivo ausa nuufaiwaata sirigairaivaatama ngii aaki-
aiyauvaki yapano suvuakuaiveera na ngiiyara
yaaku varaunoo. Mmannasa Yoketaivoono ari
yaagueeqaivaa ngii mino too ngia Anutuuqaara
faannairaivo ngii aakiyauvaki vakia roo vioo
vioo pinaavai vakiaiveera na ngiiyara yaaku va-
raunoo.

Pauruuso hama aatuurama kioo kuaivaa

yaagueeqama iya kiaa mmiravai

¹⁴ Ni seenayaso, vaa na aikiooma ngiiyara
yaata utuee rikiauvai. Ngia yoketaama variaavo
yoketaa aataruuvo ngiiiki suvuaikio yaata tinni
yoketaivootama ngiiiki suvuainno vaikiai ngien-
gieenoo aikiooma ngiingii vita vitaakiaavai.

¹⁵⁻¹⁶ Itaama vaikiainnaata hama na aatuurama
kiee aa yanaa aavaki vaa ngia rikiaa kuaiyauvaa
kava ngia rikiaateeraivaara na yaagueeqama vo
kua vooyauvaara ngii giaa ngii miaunoo. Anutu-
uqo niiyara yoketaama yaata utuoo ni mmataama
kiooduu na Yisuu Kirisiinna mmoori vareera
vaidivai variee ngiari voopinaiyara mmoori va-
roovaara hama na aatuurama kiee vo kua vooy-
auvaatama na ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaru
vaidiyya Anutuuqaani puara sipisiipaiyauvaa hu-
dooduu inna yoketauneema ngiari voopinaiya
ausa hanigiakio Anutuuqo iyara inna yoketaaki-
aiveeraivaara na iyara mmoori varee mmayaaya
yoketaivaa iya kiaa mmiauvai. Mmannasa Yoke-
taivo iya aakiyauvaki variivaara iya Anutu-
uqaaniya variaavai.

¹⁷ Itaama vaikio Yisuu Kirisiiva niiki variivaara
na Anutuuqaa mmooriivaa varee niniyara man-
naka tinee tiee aikiooma nini mannaka tinaravai.

¹⁸ Hama giaa yaagueeqavaura na mmoori varree variee ivaara ngii giaa ngii miee variaunoo. Yisuu Kirisiiva niiki varikiai na ngiari voopin-naiya kuaivaa kiaa mmiee mmooriivaa iikiaukai iya Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiaavai.

¹⁹ Na nuaina variee iya yoosinnaiyauvaki Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iikiaaduu Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo kooyaa vauduu iya Anutuugaa kuaivaa rikiada iiravai. Na itaama iina Yerusareema pikiee viee variee mmayaayaivaa kiaa mmiaaree viee viee mmata Irurikii ivaki oro Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa eeyaara kiaa kookieema kieeravai.

²⁰ Hama Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa rikieeraiyasi na viee mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmilaraivaara na mmannammanna ivaara yaata utuauko ni yoketaunoo. Vaidi voovoono vaa toosa hara iya kiaa mmikiai na kava iya kiaa mmivoora na hama rikieeraiyasi kuanaraivaara ni yoketaunoo.

²¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama vooyaano innara iya kiaa mmiraiya

fai inna taaravai.

Hama inna kuaivaa rikiaiya

fai arinaima rikiaaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

Pauruuso yoosinna Rooma kuanara iiravai

²² Na airineetu ngiisi kuanaree kiaa iikiaaduu hama Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa rikiaiyesi kuanara mmooriivoono ni atuu ruduu hama na ngiisi viravai.

²³ Aanna makee aa mmata aayauvaki ni mmooriivo taikaikiai na airi nuanu ngiisi kuanaree kiaivaara na ngiisi kuanara iina variee faannakiauvai.

²⁴ Na mmata Sipaniaa kuanaree kiau suaivaki fai na kati viee aataruyaa ngii tee kuanara iiki-aunoo. Fai na ngiisi viee kiisa suai ngii tasi-pama yoketaama varinai ngia niyara tuqinnada ni titakiai na aikiooma Sipaniaa kuanaravai.

²⁵ Aanna makee na Yerusareema viee Anutuuqaa gioonna kiaapuuya ivaki variaiyani sikauyauvaatama varee kuanaravai.

²⁶ Maketoniaa variaa ausa hanigieeraiyaata Akaiya variaa ausa hanigieeraiyaatama kua yeena rau kiada sikauyauvaa Anutuuqaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuya hama mminnamminnaatauyani kati yapeeravai.

²⁷ Ngiariinoo ivaara itaama kua yeena rau kiada iiravai. Itaama vaikiai iya hama mminnaataiya tuqinnaara aataruuvo ngiariiki vaivai. Yutayaiya Anutuuqaa kua mmayaayaivaa ngiari voo-pinaiyaatama kiasa mmiaivaara ngiari voo-pinnaiya ngiari mmatayaa diaa mminnaiyauvaa irisai Yutayaiya mmiaaraivo inna yoketaa aataruvai.

²⁸ Na aa mmoori aavaa iima taika kiee sikauyauvaa iyani yapaidaa varee iya mmi kiee na Yerusareema pikiee Sipaniaa kuanara viee fai aataruyaa na ngii taanaravai.

²⁹ Vaa na rikiauvai. Fai na ngiisi viee hama na kati kuanaravai. Yisuu Kirisiiva niyara inna yoketaikio inna yaagueeqaivo ni suvuaikiai na ngiisi kuanaravai.

³⁰ Ni seenayaso, ngia yaaku vareera suaivaki

ni tasipama mmuaavaugiataama niyara yaagueeqama Anutuugaata kua kiateeraivaara na yaagueeqama ngii giaa ngii miaunoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti tasipaivaaraatama Mmannasa Yoketaivo ti tasipaikiai ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruaunnaivaaraatama na yaagueeqama ngii giaa ngii miaunoo.

³¹ Na Yutayaa yoosinnaiyauvaki vinai hama ausa hanigieeraiya ni mmaara iikiainnaata na kati kuanaraivaara yaaku varaatee. Yerusareema variaa ausa hanigieeraiyani na sikauyauvaa varee iya mminai teeda iya ngiari ausaiyauvaa ni mida aikioovavee kiaaraivaara yaaku varaatee.

³² Iya itaama iikiai Anutuugo yaata utiivau-giataama na iya pikiee sirigama ree ngiisi vinai teeda ngia yoketaama ni tasipama varikiai na ngii tasipama sirigainaraivaara yaaku varaatee.

³³ Anutuugo ausa nuufaivaa mmiraivoono ngii tasipama variaiveera na yaata utuaunoo. Kua kutaa.

16

Pauruuso ari seenaiyara yaata utuoo boo tiravai

¹ Ti seena gioonna voovai nnutuuvo Piibiin-nara na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo Segeriaa yoosinnaivaki variaa vaa ausa hanigiada Anutu-uqaara nuunakiaiya tasipama varioo Anutuugaa mmoori varaivai.

² Udaanga Yisuu Kirisiiva innaki variivaara Anutuugaa gioonna kiaapuuya iikiaaneema in-nara iida tuqinnaatee. Ivo kaayau gioonna ki-aapuuya tuqinnoo niyaraatama tuqinnaivaara

fai ivo ngiiyara mmoori varano rikioo inna mmuaaranai inna tasipama iikiatee.

³ Ni tasipama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera gioonna kiaapuuvaitana nnutuuvaitana Pisisikauya Akuirayara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmiatee.

⁴ Ivaitana hama ngiari mmammaivaitanaara yaata utiraida niiyara pinaama yaata utuaivaara ivaitana putida fanniima kiaavai. Ivaitanaara pinaama ni yoketaainoo. Hama nene nnaasu ivaitanaara kua yoketaivaa kiauvai. Ngiari voopinna vaa ausa hanigieeraiyaatama ivaitanaara kua yoketaivaa kiaavai.

⁵ Vaa ausa hanigieeraiya ivaitana nnauvaki Anutuugaara nuunakiaiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

Ni seena vaidi na innara mmuduuya ruauvaa nnutuuvo Epainitiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Ivannaadee Asiaa mmataivaki Yisuu Kirisiinnara toosa hara kutaavaivee tiravai.

⁶ Na Mariaannara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Ivo ngiiyara pinaama mmoori vareeravaivee.

⁷ Adaronikiiya Yuniiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmiatee. Ivaitana ni seena Yutayaa vaidivaitana ni tasipama oovi nnauvaki hara kiada variravai. Ivaitannaadee ni tauraa ngiari ausaivaitana hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. Vaa kua varada nuaira vaidiiya ivaitana arinaima tooduu vaidi nnoonnavaitana variravai.

⁸ Abiriataannara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Udaanga Yisuu Kirisi-

iva innaki variivaara na innara pinaama mmuduuya ruaunoo.

⁹ Ti tasipama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai Ūrupaanaara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Ni seena na innara mmuduuya ruau vaidivai Setekiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee.

¹⁰ Apereennara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Mmujaararavo innasi vauvaa ivo yaataroo Yisuu Kirisiinnara yaagueeqama duuvo kooyaa vaivaivee. Arisoburuunna nnauvaki hara kiada variayara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

¹¹ Ni seena Yutayaa vaidi Herotioonaara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Narasiinna nnauvaki variaa vaa ausa hanigieerayara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

¹² Udaanga Yisuu Kirisiiva Turupainaya Turupoosayaki varikiai ivaitana inna mmoori varaivaara na ivaitanaara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmiatee. Ti seena gioonna voovai ta innara mmuduuya ruaunnaivaa nnutuuvo Peresiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiaa mmiatee. Vaa ivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama kioo iivaivee.

¹³ Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iira vaidi Rupuunnaraata inna kaano niyara ni maapuveye kiaa tuqinnoovaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmiatee.

¹⁴ Asukiritiiva Perekoova Heremeeva

Patoropaava Heremaavainnaraata iya tasipama variaa vaa ausa hanigiaiaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

¹⁵ Pirorokaaso Yuriaava Neriaavainnaraata Neriaanna nnunnaivaaraatama Oribaannaata Anutuugaa gioonna kiaapuuya iya tasipama variaaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmiatee.

¹⁶ Ngiingii teeda ngiingii teeda kiai suaivaki ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida yaaku rumisia-tee. Yisuu Kirisiinnara vaa ausa hanigieeraiya vo yoosinna vo yoosinna Anutuugaara nuunakiaiya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

Pauruuso nnaagiai tuanaa kuaivaa

iya kiaa mmiravai

¹⁷ Ni seenayaso, na yaagueeqama kua tiee ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu vooya ngii nuuna aakiaivaki vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai. Iya itaama iikiai ngia koonnama varivoora tuqin-nama iya haitatuukiatee. Vaa Yisuunnara kutaavaivee kiaiyaata iya itaa kua kiaani airi yaata utuaavai. Neeta ni seenaiyaatama ngii giaa ngii miaanna kua vooyauvaara iya ooqoo kiaavai. Sa iya kuaivaa rikiaatee. Ngiingii yaatu pikiaatee.

¹⁸ Itaama iikiaiya hama Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmoori varaavai. Iya ngiari mmam-maiyauvo iya iikiataivaara yaata utida mmoori varaavai. Iya yamaa kua yamaa kua kiaa rada memeyayaa vakia rada unnakua unnakua kiaani teeda vueennakiaa gioonna kiaapuuya rikiada kutaavaivee kiaavai.

¹⁹ Ngia mmayaaya yoketaivaa rikiada Yisuunna mmooriivaa yaagueeqama iida variaani ivaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaivaara na ngiiyara pinaama sirigakiaunoo. Ngia yoketaa aataruuyauvaara tinni yoketaiyauvaa varada maisa aataruuyauvaara yaata vueennakiateeraivaara na ngiiyara yaata utuauko inna yoketaivai.

²⁰ Anutuugo ausa nuufaivaa mmiraivoono fai kiisa suai Sataangaa raa raputu kinai ngia inayaa nookiaaravai.

Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

²¹ Ni tasipama mmoori vareera vaidi Timotiivaata ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Rukiiva Yasoono Sosipataraavainna ni seena vaidi Yutayaiyaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²² Pauruuso ni tikiyai na Teretiivaano aa yanaa aavaa rauvoono ta mmuaakaraama ausa hani-giaunnaivaara neetama ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

²³ Aavakinnaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigiaya Gaiyaasaa nnauvaki Anutuuqaara nuunakiaavai. Ivoono niiyaraata iyaraatama tuqinnaivoono ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Aa yoosinna aavakinnaaya sikauyauvaa haitatuura vaidi Erasataavaata ti seena vaidi Kuarataavaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²⁴ (Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee. Kua kutaa.)

*Nnaagiai tuanaa Pauruuso Anutuuqaara kua
yoketaivaa tuoo yaaku vareeravai*

²⁵ Anutuuqaa nnutuuvaa ta ngiau aapu yapaaravee. Na Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiee variaunoo. Ngia ii kua ivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama diaaraivaara Anutuuqo yaagueeqaivaa aikiooma ngii minaravai. Nnaaru hokoba suai ii mmayaaya ivo hataumaki vauvo aanna makee kooyaa vaivaa ngia rikiada ivaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama diaaraivaara Anutuuqo yaagueeqaivaa aikiooma ngii minaravai.

²⁶ Forofetaiya fafaara roovaudiri aanna makee ii kua kutaa ivo kooyaa vainoo. Mmuaki-aaya ii kua ivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaa iikiaaraivaara Anutuuqo tupatupaa variravoono tikiai mmuakiaa mmatavau variayi rikiaavai.

²⁷ Anutuuqo ari mmuaavoono nnaasu tinni yoketaa ari vookaraivaa varaivai. Yisuu Kirisiiva uuvaara ta mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaa nnutuuvaa tupatupaa ngiau aapu yapaaravee. Kua kutaa.

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca